

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال نهم، شماره دوم (پیاپی ۳۲)، تابستان ۱۳۹۹

شاپای چاپی ۲۱۳۱-۲۳۲۲ شاپای الکترونیکی ۴۷۶X-۲۵۸۸

<http://serd.khu.ac.ir>

صفحات ۲۲۶-۱۹۹

تحلیل تاب‌آوری روستاییان در برابر بحران اقتصادی ناشی از تحریم‌ها مورد: روستاهای شهرستان بینالود

حمدالله سجاسی‌قیداری*؛ استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
میترا یاراحمدی؛ دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، تهران، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۳/۱۹

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۹/۱۵

چکیده

تحریم‌ها علیه ایران بیش از ۳۰ سال است که در فرم‌های مختلف اعمال می‌گردد و از بسیاری جهات بر اقتصاد ایران تأثیر گذاشته است. یکی از راهکارهایی دستیابی به پایداری، تقویت تاب‌آوری اقتصادی در برابر تحریم‌ها است. از اینرو افزایش تاب‌آوری اقتصادی روستاییان در برابر بحران‌های اقتصادی نوظهور، مانند تحریم‌ها می‌تواند نقش مؤثری در بهبود وضعیت اقتصادی روستاییان و نیز بهبود تاب‌آوری اقتصاد کلان داشته باشد. لذا هدف پژوهش حاضر این است که میزان تاب‌آوری اقتصادی روستاییان ساکن در نواحی روستایی شهرستان بینالود را در برابر بحران اقتصادی ناشی از تحریم‌های اقتصادی بررسی نماید. پژوهش حاضر از نظر ماهیت، از نوع پژوهش‌های کمی-کیفی، از نظر هدف در زمره تحقیقات کاربردی و از جهت روش، در زمره تحقیقات توصیفی-تحلیلی به شمار می‌آید. اطلاعات مورد نیاز در این پژوهش با بهره‌گیری از مطالعات اسنادی و پرسشنامه محقق‌ساخته بر اساس شاخص‌های مستخرج از ادبیات تحقیق، جمع‌آوری گردیده است. پایایی کل بدست آمده برابر ۰/۹۲۹ است. به منظور تحلیل نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها نیز از نرم‌افزار آماری spss استفاده گردیده است. یافته‌های حاصل از پژوهش با توجه به سطح معناداری ۰/۰۰۵ در آزمون t تک نمونه‌ای و منفی بودن حد بالا و پایین در این آزمون، بیانگر آن است که سطح تاب‌آوری اقتصادی روستاییان مورد مطالعه پایین است. همچنین نتایج حاصل از مدل ویکور با توجه به مقدار Q ۰/۲۰۵ و بیانگر آن است که به ترتیب روستای کنگ و ویرانی، از بیشترین و کمترین میزان تاب‌آوری برخوردار می‌باشند. نتایج آزمون آنالیز واریانس و همبستگی نیز بیانگر وجود تفاوت در سطح تاب‌آوری روستاییان با کسب کارها و مهارت‌های شغلی متنوع است. لذا می‌توان بیان نمود که به طور کلی سطح تاب‌آوری روستاییان مورد مطالعه در برابر تأثیرات منفی ناشی از تحریم‌ها، بسیار پایین است.

واژگان کلیدی: تحریم اقتصادی، شوک اقتصادی، تاب‌آوری اقتصادی، آسیب‌پذیری، جامعه محلی.

* ssojasi@um.ac.ir

(۱) مقدمه

به گفته اقتصاددانان، در بخش‌هایی از جهان به دلیل تحریم‌های اقتصادی- سیاسی برخی از سازمان‌ها و کشورهای بزرگ بر علیه سایر کشورها، اقتصاد بسیار متزلزل شده است (Kirman, 2010: 498). به طوری که استفاده از تحریم‌های اقتصادی در سال‌های اخیر به طور فزاینده‌ای در حال افزایش است (Smeets, 2018: 3; Driscoll, 2017; Matthias & Florian, 2015). تحریم‌ها اغلب توسط سازمان‌های بین‌المللی و ملل به عنوان یک ابزار سیاست‌گذاری معمول برای واکنش به اقدامات هر کشوری که با آنها مخالفت دارند، اعمال می‌شود (Kokabisaghi, 2018: 375; Tyll et al, 2018: 22).

تحریم‌ها علیه ایران پس از انقلاب به دلیل عدم همخوانی سیاست‌های ایران با آمریکا در فرم‌های مختلف اعمال می‌گردد (Smeets, 2018: 5). لذا تحریم‌های چند جانبه غربی از بسیاری جهات بر اقتصاد ایران تأثیر گذاشته است (Aghazadeh, 2014: 38; World Bank Group, 2017). به طوری که تحریم‌ها منجر به افزایش تورم و بیکاری، افزایش هزینه‌های تولید، رکود اقتصاد عمومی و ورشکستگی کسب و کارها شده است، که سطوح مختلف اقتصادی را (از سطح ملی تا محلی) تحت تأثیر قرار داده است. بدیهی است که همه موارد ذکر شده می‌توانند رشد و توسعه اقتصادی کشور را کاهش دهند (Feghe majidi, 2016: 97). بنابراین تحقق رشد و پایداری اقتصادی در دنیای به شدت متلاطم و متغیر مستلزم شناخت و بکارگیری ابزارهای جدید است (ابونوری و لاجوردی، ۱۳۹۵: ۲۶).

به نظر بسیاری از محققان، تاب‌آوری از مهم‌ترین ابزارها برای رسیدن به پایداری است. امروزه تاب‌آوری به منزله راهی برای تقویت جوامع محلی با استفاده از ظرفیت‌های آن‌ها مطرح می‌شود (صادق‌لو و سجاسی‌قیداری، ۱۳۹۳، ۳۸). لذا تاب‌آوری اقتصاد ملی در برابر اختلال‌های خارجی (تحریم‌ها) بسیار مهم بوده و تحقق رشد شتابان و پایدار مستلزم ارتقای سطح تاب‌آوری اقتصاد ملی است (غیاثوند و عبدالشاه، ۱۳۹۴: ۱۶۳). در این رویکرد آسیب‌پذیری اقتصادی به عنوان واکنش اقتصاد به شوک‌های خارجی تعریف می‌شود، در حالی که انعطاف‌پذیری اقتصادی (تاب‌آوری اقتصادی) به عنوان توانایی مقاومت اقتصادی در برابر بحران‌های ناشی از چنین شوک‌هایی می‌باشد (Briguglio, et al, 2008:2).

آسیب‌های ناشی از بحران‌های اقتصادی و تأثیر آن بر مردم در سطوح مختلف متفاوت است. اغلب تحقیقات نشان می‌دهد که مردم محلی و روستاییان به دلیل اقتصاد ضعیف از آسیب‌پذیری بالایی برخوردار هستند. از سوی دیگر باید توجه داشت که مقاومت و بازسازی اقتصاد ملی در مقابل تحریم‌ها نیازمند تغییر در مدیریت منابع اقتصادی خرد یعنی عوامل بالقوه رشد اقتصادی است (Costin, 2014: 15).

از آنجا که کسب و کارهای کوچک (اقتصاد خرد) اغلب توانایی آن را دارند که به سرعت با نوسانات بازار سازگار شوند (Daianu, 2004) لذا توجه به اقتصاد روستایی و استراتژی‌های محلی می‌تواند نقش بسزایی در افزایش تاب‌آوری اقتصاد کلان هم داشته باشند (Alter, 2014). چرا که بخش کشاورزی، به عنوان مهم‌ترین رکن اقتصاد روستایی (میکانیکی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳۳)، نقش بارزی در برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی در سطح محلی، منطقه‌ای و ملی دارد و می‌تواند نقش به‌سزایی در کاهش وابستگی

اقتصادی ایران به فرآورده‌های نفتی و پیشبرد اهداف اقتصاد مقاومتی در مواجهه با تحریم‌های اقتصادی داشته باشد.

لذا با توجه به آن که اقتصاد روستاییان دارای آسیب‌پذیری بالایی است و با کوچکترین تغییرات دچار مشکلات اقتصادی و اجتماعی متعددی می‌شوند (سجاسی‌قیداری و دیگران، ۱۳۹۷: ۴۳). افزایش تاب‌آوری اقتصادی روستاییان در برابر بحران‌های اقتصادی نو ظهور، مانند تحریم‌ها می‌تواند نقش مؤثری در بهبود وضعیت اقتصادی روستاییان، بهبود کیفیت زندگی آنان، توسعه پایدار روستایی و در نهایت رشد و توسعه اقتصاد ملی داشته باشد.

محدوده این پژوهش روستاهای شهرستان بینالود است. زیرا با توجه به نزدیکی این منطقه روستایی به کلانشهر مشهد، در روستاها کسب و کارهای متنوعی مانند گردشگری، مبل‌سازی، دوزندگی، باغداری، رستوران‌داری و غیره شکل گرفته است که با کوچک‌ترین تغییرات و نوسانات اقتصادی تحت تأثیر قرار می‌گیرند. از این رو هدف پژوهش حاضر این است که میزان تاب‌آوری اقتصادی روستاییان ساکن در نواحی روستایی شهرستان بینالود (بخش‌های طرقله و شان‌دیز) در برابر بحران اقتصادی ناشی از تحریم‌های اقتصادی بررسی شود. بنابراین پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به این پرسش است که تاب‌آوری اقتصادی روستاییان مورد مطالعه در برابر بحران اقتصادی ناشی از تحریم‌ها به چه میزان است؟

۲) مبانی نظری

بحران، واقعیتی اجتناب‌ناپذیر در زندگی اجتماعی است (روشندل و همکاران، ۱۳۸۸: ۶۳). بحران‌ها در انواع و اقسام گوناگون، همواره تأثیرات مهمی بر امنیت داشته و دارند. آن‌ها از دیرباز جزء جدایی‌ناپذیر زندگی اجتماعی بوده‌اند و روز به روز بر تعدد و تنوعشان افزوده شده است (Pearson & Clair, 1998: 60). "بحران وضعیتی است که در آن سیستم از حالت نرمال خارج شده و عملکرد آن تحت تأثیر (اغلب منفی) قرار می‌گیرد" (یاوری و منصور، ۱۳۹۶: ۲۸). بحران‌ها از منظر منشاء پیدایش به دو دسته تقسیم می‌شوند، از این منظر بحران‌ها یا طبیعی هستند یا انسان‌ساخت. "در بحران‌های طبیعی، اعتقاد بر این است که منشأ بروز بحران، قوانین حاکم بر طبیعت است مانند زلزله، سیل و امثال آن. بحران‌های انسان‌ساخت بحران‌هایی هستند که ناشی از عملکرد و یا طرح و نقشه قبلی انسان‌ها می‌باشند" (یاوری و منصور، ۱۳۹۶: ۳۰، به نقل از Devlin, 2007). "این مخاطرات خود به سه دسته تکنولوژیکی، سیاسی و اجتماعی- اقتصادی تقسیم‌بندی می‌شود.

وقوع این مخاطرات (طبیعی و انسانی) در فضاهای جغرافیایی به ویژه در نواحی روستایی، همواره تأثیرات مخربی بر منابع درآمدی، امکانات زیستی و سلامت ساکنان داشته و خطری جدی برای توسعه روستایی به شمار می‌رود (بدری و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۰). مخاطرات انسانی در سال‌های اخیر افزایش قابل توجهی یافته است و مسائل و مشکلات فراوانی را چه به صورت مستقیم و چه غیر مستقیم برای انسان به وجود آورده است. از جمله این مخاطرات، تأثیرات اقتصادی ناشی از بحران‌های اقتصادی از جمله تحریم‌ها بر اقتصاد روستاییان است.

تحریم‌های اقتصادی و بحران اقتصادی

تحریم سلسله اقداماتی است که بدون استفاده از قوای تهدید علیه کشور هدف یا فرد مورد نظر اعمال می‌شود (Malloy, 1990: 868). تحریم‌های اقتصادی، محدودیت‌های اقتصادی و بازرگانی گسترده و یا محدودی هستند که توسط یک یا چند دولت برای اهداف مختلف سیاسی برای اعمال فشار بر کشور هدف از طریق محدود کردن روابط اقتصادی طرح‌ریزی می‌شوند (Akbarpouy roshan, et al, 2015:3459). اعمال تحریم‌های اقتصادی می‌تواند تأثیرات متفاوتی را بر اقتصاد کشورهای هدف گذارد، از جمله آن که اقتصاد آنان را دچار بحران سازد. بنابراین بحران‌های اقتصادی از جمله بحران‌های انسان-ساخت نو ظهور است. که به معنای کاهش رشد اقتصادی و یا رکود اقتصادی است و گویای: افزایش بیکاری و فقر، افزایش نوسانات و بی‌ثباتی اقتصادی، کاهش سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی است (فعالجو و سید احمدی، ۱۳۹۴: ۸۴) که متاثر از عوامل گوناگون است. این عوامل می‌تواند منشاء داخلی و یا خارجی داشته باشد.

برهمن اساس بحران‌های اقتصادی که در چند دهه اخیر در کشور ایران ایجاد گردیده است را می‌توان حاصل از شرایط بحران‌زای خارجی دانست که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به تحریم‌های بین‌المللی و نوسانات منابع حاصل از صادرات نفت اشاره نمود. "این تحریم‌ها رشد اقتصادی و صنعتی ایران را کاهش داده، سرمایه‌گذاری‌های خارجی را محدود کرده، ریال را تضعیف نموده، نرخ تورم را چند برابر کرده و تولید و صادرات نفت و گاز را کاهش داده است" (مختاری هشی، ۱۳۹۴: ۱۵۷). در مجموع تحریم‌های اقتصادی، اقتصاد ایران را دچار چالش و بحران کرده است و از آن جا که اقتصاد روستایی به عنوان بخشی از اقتصاد ملی است، اقتصاد روستایی نیز متاثر از شرایط حاکم بر اقتصاد ملی، دچار بحران شده و بر کیفیت زندگی روستائیان نیز تأثیر می‌گذارد.

اقتصاد روستایی و تحریم‌های اقتصادی

اقتصاد روستایی شامل تمام فعالیت‌های اقتصادی کشاورزی و غیرکشاورزی در مناطق روستایی است. اما مهم‌ترین فعالیت اقتصادی روستاییان، کشاورزی است (یاسوری، ۱۳۸۶: ۸). به عبارتی اقتصاد روستایی اغلب وابسته به کشاورزی و فروش محصولات کشاورزی است. اقتصاد کشاورزی در ایران به شرایط محیطی و اقلیمی وابسته بوده و نوسان‌های اقلیمی در درآمد کشاورزان بسیار مؤثر است (صادقو و سجاسی‌قیداری، ۱۳۹۳: ۱۳۰). و از طرفی دیگر میان اقتصاد ملی و اقتصاد روستایی رابطه‌ای متقابل وجود دارد. لذا موانع توسعه اقتصادی روستا کاملاً به موانع توسعه اقتصاد ملی مرتبط است (یاسوری، ۱۳۸۶: ۳۶). اگر اقتصاد ملی دچار بحران شود، اقتصاد روستایی نیز متاثر از شرایط حاکم بر اقتصاد ملی، دچار بحران می‌گردد.

در سال‌های اخیر تحریم‌های اقتصادی یکی از مسائل چالش‌زا در اقتصاد ملی ایران بوده است و اقتصاد روستاییان را نیز متاثر ساخته است. اعمال تحریم‌های یک‌جانبه و چندجانبه، از طریق ممنوعیت

¹. economic sanction

وکاهش واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای (کازرونی و خضری، ۱۳۹۷: ۳۹۲) از جمله ماشین‌آلات مدرن کشاورزی، تجهیزات و قطعات ادوات کشاورزی (اسدی و مذهبیان، ۱۳۹۵: ۱۹) و نیز ممنوعیت واردات نهاده‌های کشاورزی از جمله کود و سموم بر کیفیت و کمیت نهاده‌های کشاورزی اثر منفی گذاشته (مصطفوی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۲) و از طرفی دیگر تحریم‌ها تأثیرات منفی بر صادرات محصولات کشاورزی گذاشته است به طوری که در دهه اخیر محصولات کشاورزی چون پسته و زعفران با کاهش صادرات و رقابت‌پذیری رو به رو بوده است (کرباسی و امینی زاده، ۱۳۹۸: ۱؛ دوراندیش و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۹۹).

علاوه بر ممنوعیت صادرات و واردات، پیامد دیگر تحریم‌های اقتصادی محدودیت‌های شبکه مالی برای نقل و انتقال پولی و تحریم بانک‌های داخلی است (مروی و شایسته، ۱۳۹۴: ۳۴۴) که این مسئله تأثیر مستقیمی بر افزایش قیمت ارز در بازار آزاد، کاهش حساب ذخیره ارزی، محدودیت بهره‌برداری از دارایی‌های خارجی تغییر در تعهدات ارزی بانک‌ها، نیاز به سرمایه در گردش بیشتر، افزایش بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی و... شود (اخوی و حسینی، ۱۳۹۶: ۴۵). این عوامل بر میزان تسهیلات اعطایی مؤسسات مالی تأثیر منفی گذاشته و از آنجا که تخصیص اعتبارات بانکی نقش مهمی در پذیرش تکنولوژی در فعالیت‌های کشاورزی و فراهم آوردن زمینه‌های افزایش تولید و درآمد کشاورزان ایفا می‌نماید. اعمال تحریم‌های اقتصادی منجر به کاهش اعطای اعتبارات کشاورزی توسط بانک‌ها به کشاورزان شده و این امر تأثیر منفی بر رشد بهره‌وری بخش کشاورزی و اقتصاد روستایی می‌گذارد (عزتی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۰۰). همچنین اقتصاد جهانی در حمل و نقل کشورها و به طور خاص در حمل و نقل بین‌المللی و ترانزیت، تأثیرهای فراوانی داشته و اقتصاد ملی و به طبع آن اقتصاد مناطق روستایی را متأثر می‌سازد (شهرکی مقدم و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱۵؛ رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۰۳). در این راستا از دیگر تأثیرات تحریم‌های اقتصادی بر بخش کشاورزی می‌توان به مواردی چون، افزایش هزینه‌های حمل و نقل کالا، سخت و هزینه بر شدن تعامل‌های پولی، کاهش ذخیره‌های ارزی و رواج نظام چند نرخی ارز، سخت شدن امکان واردات نهاده‌های کشاورزی و نا اطمینانی فضای تولید و تجارت اشاره نمود (فرجی دیزجی و همکاران، ۱۳۹۷: ۷۶). این عوامل مستقیماً بر کاهش میزان محصول دهی کشت (مصطفوی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۲)، سطح تولید و فروش، قیمت محصولات کشاورزی، بازارهای داخلی و خارجی فروش محصولات، درآمد کشاورزان و غیره تأثیر گذاشته و اقتصاد روستایی را آسیب‌پذیر کرده است.

لذا اقتصاد روستایی با توجه به تعریف پایداری اقتصادی که عبارت است از ایجاد درآمد و ثبات آن برای افراد جامع بدون کاهش و زوال سرمایه و ذخایر (مفیدی چلان و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۵۳)، متأثر از مخاطرات محیطی از جمله خشکسالی، سرمازدگی و غیره و مخاطرات انسانی همچون تحریم‌های اقتصادی، اقتصادی ناپایدار با سطح ریسک پذیری پایین و آسیب‌پذیری بالا است. و با کوچکترین تغییرات در اقتصاد، درآمد و تولید دچار مشکلات اقتصادی متعددی می‌شوند (Berkes & Ross, 2013). لذا با توجه به لزوم تداوم اقتصاد روستایی به عنوان یکی از اهرم‌های توسعه اقتصادی کشور و همچنین در راستای توسعه سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، به ویژه در نواحی روستایی، افزایش تاب‌آوری)

صادقو و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۹) اقتصادی روستاییان و فعالیت‌های آنان در برابر بحران‌های اقتصادی ناشی از تحریم‌ها، از جمله مهم‌ترین راهکارهای کاهش تأثیرات منفی تحریم‌های اقتصادی بر اقتصاد روستایی و بهبود کیفیت زندگی روستاییان است. لذا بررسی میزان تاب‌آوری اقتصادی روستاییان و شناخت عوامل مؤثر بر آن برای ارائه راهکارهایی در جهت افزایش توان تاب‌آوری ضرورت می‌یابد.

تاب‌آوری

ریشه کلمه Resilience (تاب‌آوری)، کلمه لاتین Resilio به معنی حالت ارتجاعی داشتن است. این مفهوم ابتدا در مهندسی و علوم طبیعی به منظور توضیح ظرفیت سیستم‌هایی که در معرض اختلالات، شوک خارج قرار می‌گیرند مورد استفاده قرار گرفت (Juntao, et al, 2017:2) این واژه در فرهنگ لغات، توانایی بازیابی، بهبود سریع، تغییر، شناوری، کشسانی و همچنین خاصیت فنری و ارتجاعی ترجمه شده است (رضایی، ۱۳۹۲: ۲۶).

در اینکه کلمه‌ی تاب‌آوری مربوط به کدام حوزه‌ی علمی است بحث وجود دارد. برخی آن را مربوط به حوزه بوم‌شناسی و برخی دیگر آن را متعلق به فیزیک می‌دانند (Leeuw & Leygonie, 2000:9) عده‌ای هم معتقدند که واژه‌ی تاب‌آوری از قوانین روانشناسی و روانپزشکی گرفته شده است (Klein, et al, 2003:37).

محققان رشته‌های مختلف، از مناظر متفاوتی تاب‌آوری را تعریف کرده‌اند. تاب‌آوری از دیدگاه مهندسی اشاره به توانایی یک سیستم برای بازگشت به تنظیمات پیش از وقوع صدمه است (Pendall, et al., 2010:3). تاب‌آوری اجتماعی- زیست‌محیطی توانایی بازگشت به زندگی عادی در جوامع وابسته به منابع را پس از وقوع بلایای طبیعی بیان می‌کند (Lucinda, 2018:1042). از سوی دیگر، دیدگاه تئوری پیچیدگی بر سازگاری، توانایی سازگاری و ظرفیت سازگاری، به عنوان جنبه‌هایی از تاب‌آوری تأکید دارد (Ron, 2012: 2). در جغرافیای اقتصادی ارجحیت با توصیف ارائه شده در تئوری پیچیدگی است، چرا که این دیدگاه از تفکر تعادل‌گرا فراتر رفته و تاب‌آوری را فرآیندی پویا در پاسخگویی به مخاطرات و آشفتگی‌ها می‌بیند (Lucinda, 2018:1042). براین اساس تاب‌آوری جنبه‌های گوناگونی دارد و تاکنون تعاریف متعدد و متنوعی از آن از منظر علوم مختلف ارائه گردیده است (جدول ۱).

جدول ۱. مفاهیم تاب‌آوری در رشته‌های علمی مختلف

تعریف	علوم
تاب‌آوری اقتصادی به صورت توانایی سیاستی یک اقتصاد برای مقاومت و بازیابی از اثرات شوک تعریف شده است.	اقتصاد
سرعت بازگشت سیستم به حالت اولیه، ظرفیت سیستم برای جذب آشفتگی و سازمان دهی مجدد، مقدار آشفتگی که سیستم می‌تواند جذب کند و هنوز در همان وضعیت باقی بماند.	اکولوژیکی
توانایی جوامع برای انطباق با تنش‌ها و آشفتگی‌ها، انجام فعالیت‌های بازیابی برای کاهش از هم گسیختگی اجتماعی، ظرفیت برگشت پذیری با استفاده از منابع فیزیکی و اقتصادی، توسعه منابع برای بالا بردن ایمنی ساکنان، میزان ظرفیت یک سیستم یا بخشی از آن برای جذب حوادث مخاطره‌ناگیز و باز توانی سریع.	اجتماعی
یادگیری برای زندگی با وجود تغییرات و عدم قطعیت، تنوع پرورش باعث افزایش قابلیت یادگیری از سوانح می‌شود، ترکیب انواع گوناگون دانش به منظور یادگیری، ایجاد فرصت برای خود سازماندهی.	اکولوژیکی - اجتماعی
توانایی فرد برای دور شدن و عقب نشینی کردن در مقابل مصائب و حوادث، ظرفیت سازگاری موفق، عملکرد مثبت در پی شوک‌های طولانی مدت و شدید.	روان‌شناسی

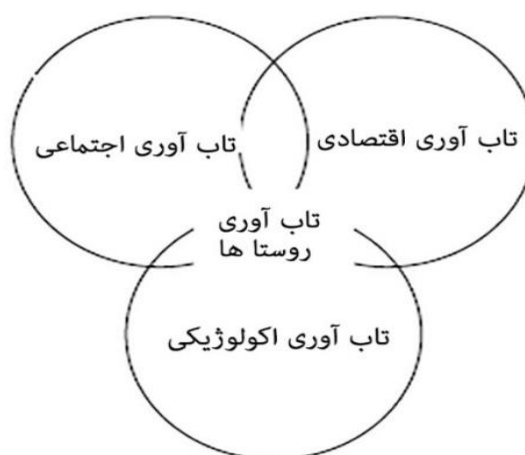
منبع: رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۳، به نقل از Holling, 1973; Folke, 2006; Bruneau, 2003; Godschalk, 2003; Rose, (2004)

مفهوم تاب‌آوری اجتماعات در برابر بحران برگرفته و مرهون اندیشه‌های علوم اکولوژیک در دهه ۶۰ میلادی است که از سوی هولینگ^۱ و همکاران وی ارائه گردیده است (Chia Sui, 2011). این مفهوم با توسعه خود در علوم مهندسی و پس از آن در علوم اجتماعی نگرش نوینی در مدیریت بحران به وجود آورده است که مدیریت بحران را از واکنش انفعالی و برنامه‌ریزی جهت کاهش آسیب‌پذیری‌ها به سوی توانمندسازی و ظرفیت‌سازی اجتماعات محلی در مواجهه با بحران و ارتقای ظرفیت‌های آنان در بازیابی شرایط خود سوق داده است (کازمی و عندلیب، ۱۳۹۴: ۱۳۲).

بر این اساس تاب‌آوری سکونتگاه‌های روستایی به معنای توانایی و ظرفیت مقاومت جامعه روستایی در برابر شوک‌ها و اختلالات در سیستم‌های فنی و اکولوژیکی است (Masys, 2015). بانک جهانی (۲۰۱۳) تاب‌آوری اجتماعی را ظرفیت افراد درون اجتماع و یا جامعه برای از عهده خطر برآمدن و تطابق با اختلالات و یا تغییرات احتمالی معرفی می‌نماید (World Bank, 2013: 12). همچنین از منظر هیجین و همکاران (۲۰۰۷)، تاب‌آوری سکونتگاه‌های روستایی دارای سه بعد اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی (شکل ۱) است (Heijman, et al, 2007: 384).

1. Holling's

2. World Bank, 2013

شکل ۱. وجوه تاب‌آوری روستایی از منظر هیجمن و همکاران
(Heijman, Hagelaar, & Heide, 2007: 384)

آسیب‌پذیری و تاب‌آوری اقتصادی

تاب‌آوری در اقتصاد، به عنوان واکنش و سازگاری ذاتی افراد و فعالیت آنان در برابر مخاطرات است؛ به طوری که آن‌ها را قادر به کاهش خسارات و زیان‌های بالقوه ناشی از مخاطرات سازد. به دلیل به هم پیوستگی وسیع در سطح اقتصاد کلان، تاب‌آوری اقتصادی نه تنها به ظرفیت‌های شغلی افراد بلکه به ظرفیت همه نهادها وابسته است (Rose, 2004: 41). همچنین تاب‌آوری اقتصادی اشاره به توانایی افراد و جوامع برای ایستادگی در برابر بحران‌ها و بازگشت سریع به پتانسیل‌های اولیه را دارد. بر این اساس ساختارهای اقتصادی تاب‌آور مانع از این می‌شوند که شوک‌ها و ضربه‌های اقتصادی تأثیری به سزا و پایدار بر سطح درآمد و اشتغال داشته باشند و به تبع آن می‌توانند تورم اقتصادی را کاهش دهند (Giudice, et al, 2017: 2). بنابراین تاب‌آوری اقتصادی شامل سه عنصر است:

- **آسیب‌پذیری در برابر بحران‌ها:** آسیب‌پذیری بر این اشاره دارد که بحران چه تأثیری و با چه شدتی بر اقتصاد می‌گذارد، از این رو بیانگر مفاهیمی همچون رویارویی با بحران، تناوب و شدت بحران است. آسیب‌پذیری به پارامترهای گوناگونی از جمله ساختارهای اقتصادی، شیوه‌های مختلف سیاست‌گذاری، بخش مالی و بازار کالا، و وضعیت بخش غیرمالی، وابسته است. برخی افراد و جوامع نسبت به دیگری بیشتر تحت تأثیر یک بحران مشابه قرار می‌گیرند.
- **ظرفیت تحمل بحران‌ها:** ظرفیت تحمل بیانگر توانایی اقتصاد برای کاهش اثرات مستقیم بحران، از طریق به حداقل رساندن خسارات بلافاصله و از بین رفتن مشاغل است. تحمل بحران می‌تواند از طریق توزیع اثرات آن در بخش‌های مختلف اقتصاد - متغیرهایی فراتر از اشتغال و خسارات وارده - در کوتاه مدت و دراز مدت صورت گیرد. به عنوان مثال از طریق انعطاف قیمت‌ها و دستمزدها، تأمین اعتبار و به اشتراک‌گذاری ریسک مالی می‌توان ظرفیت تحمل بحران را در یک جامعه یا فراد آن افزایش داد.
- **توانایی بازگشت به شرایط اولیه، بلافاصله پس از بحران:** قدرت یک اقتصاد برای بازگشت به شرایط اولیه، میزان پایداری اثرات بحران بر اقتصاد را، تحت تأثیر قرار می‌دهد. در واقع بیانگر توانایی برای بازگشت سریع به وضعیت پیش از بحران، در زمانیست که بحران موقت است؛ یا جایگزینی آرام منابعی

که تحت تأثیر تغییرات بازار کار و کالا قرار گرفته‌اند. میزان نیاز به تطبیق و تخصیص مجدد منابع بستگی به نوع بحران دارد. قاعدتاً بحران‌های پایدار نیازمند تغییر اساسی در منابع‌اند. هرچقدر سرعت انجام این فرآیند بیشتر باشد، بازگشت به شرایط اولیه راحت‌تر خواهد بود (Giudice, et al, 2017: 5).

بررسی مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که تاکنون کمتر به این مسئله مهم به ویژه در مناطق روستایی پرداخته شده است (جدول ۲).

جدول ۲. برخی از مطالعات صورت گرفته در زمینه تاب‌آوری جوامع در برابر بحران‌های (طبیعی و انسانی)

نام محقق و سال	عنوان تحقیق	نتایج تحقیق
رضایی، ۱۳۹۲	ارزیابی تاب‌آوری اقتصادی و نهادی جوامع شهری در برابر سوانح طبیعی، مطالعه موردی: زلزله محله‌های شهر تهران	نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که از میان شاخص‌های مورد مطالعه، شاخص میزان خسارات با وزن ۰/۳۸۳ و شاخص ظرفیت جبران خسارات با وزن ۰/۲۸۱ از بعد اقتصادی، دارای بیشترین اهمیت و شاخص عملکرد نهادی (۰/۱۲۷) و توانایی بازگشت با وزن ۰/۱۰۴ در شرایط متوسط و شاخص‌های بستر نهادی و روابط نهادی از بعد نهادی با وزن ۰/۰۵۶ و ۰/۰۴۹ دارای اهمیت کمتری هستند.
غیاثوند و عبدشاه، ۱۳۹۴	مفهوم و ارزیابی تاب‌آوری اقتصادی ایران	نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که تاب‌آوری صرف نظر از روندهای افزایشی یا کاهش در طول دوره‌ها، پایین بوده است و تقریباً در تمامی دوره مورد بررسی کمتر از ۰/۵ است. در سال ۱۳۸۰ تاب‌آوری به دلیل کاهش کسری بوجه و کاهش نرخ تورم و همچنین بهبود حکمرانی به حداکثر خود رسیده و در سال‌های بعد روند کاهشی پیدا کرده است که دلیل اصلی آن بدتر شدن مولفه‌های حکمرانی و کارایی بازار بوده است.
ابونوری و لاجوردی، ۱۳۹۵	برآورد شاخص آسیب‌پذیری و تاب‌آوری اقتصادی به روش پارامتریکی: بررسی موردی کشورهای عضو اوپک	نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که کشورهای عراق، انگولا، لیبی و نیجریه دارای آسیب‌پذیری بالا و امارات، قطر، کویت و عربستان دارای آسیب‌پذیری پایین‌تری هستند. رتبه ایران در شاخص خالص تاب‌آوری و در میان ۱۲ کشور عضو اوپک برابر ۶ برآورد شده است.
امیری و همکاران، ۱۳۹۷	برآورد شاخص‌های آسیب‌پذیری و تاب‌آوری در اقتصاد ایران	نتایج این تحقیق نشان می‌دهد طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵، خالص تاب‌آوری منفی بوده، اما در سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۹۴ این شاخص مثبت است. مهم‌ترین دلیل مثبت بودن این شاخص در این سال، حکم‌رانی خوب و توسعه انسانی بوده است. همچنین طی چند سال اخیر هر دو شاخص آسیب‌پذیری و تاب‌آوری افزایش یافته‌اند، اما شاخص آسیب‌پذیری بیشتر از شاخص تاب‌آوری بوده که نشان‌دهنده افزایش درجه آسیب‌پذیری در اقتصاد ایران است.
فرزین و همکاران، ۱۳۹۷	بررسی آثار عوامل موثر بر تاب‌آوری اقتصادی در ایران و کشورهای منتخب، رویکردی بر روش داده‌های تابلویی با ضرائب متغیر	نتایج این مقاله بیانگر آن است عواملی نظیر فساد، مخارج دولت و خالص صادرات تأثیر معنی‌دار و مثبت و شاخص دموکراسی و نهادی تأثیر معنی‌دار و منفی بر حجم خروج سرمایه کشورها در دوره مورد بررسی داشته است. علاوه بر این، مقایسه میزان تأثیرگذاری هر یک از عوامل بر خروج سرمایه در ایران با سایر کشور نشان می‌دهد، کاهش سطح فساد، ارتقاء شاخص نهادی و کاهش صادرات نفتی در کشور می‌تواند زمینه‌های لازم برای ارتقاء شاخص تاب‌آوری را مهیا سازد.
مهدیلو و رضایی میرقائد، ۱۳۹۸	برآورد اثرات تحریم‌های اقتصادی بر سطح قیمت‌ها در چارچوب تاب‌آوری اقتصادی؛ رهیافت پارامتر متغیر در زمان	یافته‌های تحقیق حاکی از این است که تحریم‌ها در طی سال‌های گذشته موجب افزایش سطح قیمت‌ها شده است. همچنین یافته‌های تحقیق مؤید این نکته است که شرایط نامطلوب اقتصادی کشور نیز در تشدید آثار تحریم‌ها بسیار مؤثر بوده است، به طوری که در سال‌های اخیر که شدیدترین تحریم‌ها علیه اقتصاد ایران اعمال شده است، کسری بودجه زیاد، وابستگی بیش از حد به درآمدهای نفتی، نسبت بالای بدهی بخش خصوصی و تورم بالا موجب می‌شود تا اثرگذاری تحریم‌ها بر سطح قیمت‌ها افزایش و سطح تاب‌آوری اقتصادی کاهش یابد.

<p>نتایج این مقاله حاکی از آن است که در بین شاخص‌های اقتصادی، سه معیار نوع کسب و کار، مقیاس کسب و کار و سطح اشتغال، پایین‌تر از حد بهینه (مقدار عددی هر شاخص در سطح جهان که تا کنون در آن‌ها بحران‌های متعدد اتفاق افتاده و در برابر آن تاب آورده‌اند) قرار دارند. در بین شاخص‌های کالبدی زیرساختی نیز همه شاخص‌ها پایین‌تر از حد بهینه قرار دارند.</p>	<p>ارزیابی ظرفیت تاب‌آوری شهری در برابر خطر زمین‌لرزه با تأکید بر ابعاد اقتصادی و کالبدی، مطالعه موردی: منطقه ۱۲ تهران</p>	<p>جزایری و همکاران، ۱۳۹۸</p>
<p>نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که در فرآیند تاب‌آوری کشاورزان سرپرست خانوار از بین دو عامل کلیدی سرمایه اجتماعی و اقتصادی، عوامل اقتصادی تأثیر بیشتری در میزان تاب‌آوری در برابر خشکسالی دارد. همچنین نتایج نشان از آن دارد که سرمایه اجتماعی بالاتر به تاب‌آوری قوی‌تر در برابر خشکسالی منجر می‌شود.</p>	<p>تحلیل تاب‌آوری کشاورزان در برابر خشکسالی با تأکید بر عوامل اقتصادی و سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی، مطالعه موردی: دهستان رونیز شهرستان استهبان</p>	<p>اکبریان رونیزی و رمضان زاده لسبویی، ۱۳۹۸</p>
<p>هدف این مقاله ارائه یک چارچوب تصمیم‌گیری مناسب برای بهبود برآورد تاب‌آوری اقتصادی است. از این رو معیارهای اندازه‌گیری کمی شامل شاخص تاب‌آوری ایستا، متوسط زمان عملکرد، ماگزیموم افت عملکرد و زمان لازم برای بازیابی پیشنهاد شده است.</p>	<p>بلایای طبیعی و جوامع: آسیب‌پذیری، انعطاف‌پذیری و آمادگی</p>	<p>پنت و جوهانسون، ۲۰۰۱</p>
<p>این مقاله انعطاف‌پذیری اقتصادی را به عنوان توانایی مقاومت سیاست اقتصادی در برابر شوک‌های اقتصادی تعریف می‌کند. و به ارائه چارچوب مفهومی و روشی برای تعریف و اندازه‌گیری انعطاف‌پذیری اقتصادی می‌پردازد. در این راستا، این مقاله شاخص‌های ثبات اقتصاد کلان، کارایی بازار، اقتصاد میکرو، حکومتمداری خوب و توسعه اجتماعی را برای سنجش انعطاف‌پذیری اقتصادی و کفایت سیاست‌های اقتصادی پیشنهاد می‌کند.</p>	<p>آسیب‌پذیری اقتصادی و مقاومت، مفاهیم و روش‌های اندازه‌گیری</p>	<p>بریگولیو و همکاران، ۲۰۰۸</p>
<p>این پژوهش به دنبال بررسی ماهیت و میزان شوک‌ها، اثرات آنها بر اقتصاد منطقه‌ای و انعطاف‌پذیری اقتصاد منطقه‌ای به شوک‌ها است. همچنین در پی پاسخ به این سوال کلیدی است که چرا برخی اقتصادهای منطقه‌ای که تحت تأثیر شوک‌هایی قرار دارند قادر به بهبود در یک دوره نسبتاً کوتاه هستند، در حالی که دیگران نیستند؟</p>	<p>شوک‌های اقتصادی و انعطاف‌پذیری اقتصادی منطقه‌ای</p>	<p>هیل و همکاران، ۲۰۱۰</p>
<p>نتایج این پژوهش بیانگر آن است که تحریم‌ها بخش بزرگی از اقتصاد ایران را تحت تأثیر قرار داده است. محدودیت دسترسی به تأمین مالی و ارز خارجی، کاهش سرمایه‌گذاری، افزایش بیکاری و تورم منجر به رکود اقتصادی شده است. با این حال، به نظر می‌رسد که کاهش وابستگی اقتصاد به نفت، بهبود ظرفیت تولید داخلی و کاهش آسیب‌پذیری به عوامل خارجی، فرصت‌هایی است که از سوی تحریم‌ها ایجاد شده است.</p>	<p>تأثیر تحریم‌ها بر اقتصاد ایران</p>	<p>فقیه مجیدی و زارونی، ۲۰۱۶</p>
<p>نتیجه این پژوهش بیانگر آن است که شهرهای برخوردار از منابع به طور کلی در برابر هر دو رکود مقاومت نشان دادند، اما در میان این شهرها در میزان مقاومت تفاوت وجود دارد. شهرهای دارای منابع نفت و فلز بیشترین مقاومت را نشان دادند، در حالی که شهرهای دارای منابع زغالسنگی بدترین عملکرد را داشتند. همچنین عوامل مؤثر بر انعطاف‌پذیری اقتصادی در دو دوره اقتصادی متفاوت بوده، اما مزیت مکان، نسبت وابستگی به تجارت خارجی و سیاست‌های حمایت‌کننده تأثیر مثبت بر انعطاف‌پذیری در طی هر دوره اقتصادی داشته است.</p>	<p>تاب‌آوری اقتصادی منطقه: مقاومت و بازیابی شهرهای برخوردار از منابع طبیعی در طول بحران‌های اقتصادی در شمال شرقی چین</p>	<p>جونتاو و همکاران، ۲۰۱۷</p>
<p>نتایج این مقاله بیانگر آن است که بازار کار و کالای مناسب و شرایط نهادی سیاسی، مقاومت در برابر شوک‌های مضر را افزایش می‌دهد و میزان بروز بحران را به طور کلی کاهش می‌دهد. یک کشور با ساختار اقتصادی ضعیف به طور متوسط در مقایسه با کشوری که دارای پارامترهای سازمانی صحیح است، با افت اقتصادی دو برابر روبه‌رو می‌شود. از این رو اقدامات پیشنهادی می‌تواند برای ایجاد یک روند اداری در راستای</p>	<p>به سوی اقتصادهای تاب‌آور: نقش ساختارهای کارآمد اقتصادی</p>	<p>سندرمان، ۲۰۱۸</p>

1. Paton & Johnston, 2001

2. Briguglio et al, 2008

3. Hil et al, 2010

4. feghe majidi & zarouni, 2016

5. Juntao et al, 2017

6. Sondermann, 2018

ساختارهای اقتصادی انعطاف پذیرتر مورد استفاده قرار گیرد.		
نتایج نشان می دهد که استحکام و بازتولید موسسات غیر رسمی همچنان به انعطاف پذیری و رشد اقتصاد کمک می کند.	کارآفرینی و تاب آوری اقتصادی محلی	گرش و همکاران، ۲۰۱۸
نتایج این مقاله بیانگر آن است که بهبود شرایط اقتصادی خانواده ها و افزایش دارایی های آنان، از طریق حفاظت و تسهیل روابط متقابل بین تنوع زیستی و معیشت ماهیگیران، تاثیر بسزایی در کاهش آسیب پذیری اقتصادی و افزایش تاب آوری اقتصادی ماهیگیران دارد.	ایجاد تاب آوری اقتصادی برای تأمین آینده خانواده های ماهیگیران، ساکن در ساحل فیلیپین	لمبوی و همکاران، ۲۰۱۹
کسب و کارهای سنتی، در برابر شرایط احتمالی ناشی از پیشرفت تکنولوژی، اقتصاد شراکتی، اشکال جدید مدل های تجاری و نیز احتمالات زیست محیطی، آسیب پذیر هستند و ممکن است جریان های درآمدی آنان تحت تاثیر این شرایط مختل و یا کاهش یابد. لذا افزایش سطح تاب آوری این کسب و کار ها از طریق، تداوم الگوی کسب و کار شرکت (حفظ ارزش) و ارزیابی و اصلاح مدل کسب و کار (ایجاد ارزش) پیشنهاد می گردد.	استمرار کسب و کار و مدل های تجاری؛ ارزیابی تاب آوری مدل های تجاری برای موارد احتمالی	نیمیما و همکاران، ۲۰۱۹
نتایج این مقاله بیانگر آن است که استفاده از دانش بومی، به روستاییان کمک کرده است تا به طور مؤثر اثرات بلایای طبیعی را کاهش دهند. به عبارتی استفاده از دانش محلی در مناطق روستایی مخاطره خیز، یک راه حل ممکن برای تقویت مقاومت و تاب آوری جوامع محلی می باشد.	استفاده از دانش سنتی در تاب آوری در روستاهای ساحلی	لینگ چن و ون چنگ، ۲۰۲۰

مطالعات داخلی و خارجی بسیاری در رابطه با تاب آوری جوامع در برابر بحران های گوناگون صورت گرفته است اما کمتر مطالعه ای به بررسی تاب آوری سکونتگاه های روستایی در برابر بحران ها و به ویژه بحران های اقتصادی ناشی از تحریم پرداخته است. لذا پژوهش حاضر سعی دارد به بررسی تاب آوری اقتصادی جوامع روستایی در برابر بحران اقتصادی ناشی از تحریم به پردازد.

براین اساس تاب آوری اقتصادی روستاییان دارای دو مؤلفه است: ظرفیت یا توانایی روستاییان در جبران خسارات و بازگشت به شرایط اقتصادی پیش از حادثه و ظرفیت جوامع روستایی برای کاهش در معرض خطر قرار گرفتن حوادث و مخاطرات آینده است (2: Forgette and Boening, 2009). به عبارتی می توان گفت که اقتصاد روستایی زمانی تاب آور است که بتواند با فشارها و شوک ها سازگار شده و بهبود یافته، قابلیت ها، دارایی ها و منابع طبیعی خود را تقویت یا حفظ کند و فرصت های معیشت پایدار را برای نسل آینده نیز فراهم کرده و منافع خالصی را برای معیشت دیگران در سطوح ملی یا محلی و در کوتاه مدت یا بلند مدت ایجاد کند (افتخاری، صادقلو، ۱۳۹۶: ۳۱۷، به نقل از chambers and Conway, 1992: 6). براین اساس مدل مفهومی پژوهش حاضر به شرح شکل ۲ است.

1. Gherhes et al, 2018

2 Lomboy et al, 2019

3 Niemimaa et al, 2019

4 Ling chen, wen cheng, 2020

جدول ۳. شاخص‌ها و گویه‌های سنجش تاب‌آوری اقتصادی روستاییان

شاخص	گویه	شاخص	گویه
انعطاف‌پذیری شغلی و فعالیت‌ها	تنوع شغلی و درآمدی تعداد شاغلان در خانواده تعداد افراد بیکار در خانواده امکان راه‌اندازی فعالیت‌های اقتصادی جدید سطح آسیب‌پذیری کسب و کارها از شرایط بحرانی	آسیب‌پذیری اقتصادی ^۱	تاثیرپذیری کم‌زندگی از تغییرات درآمدی وابستگی کم‌به منابع درآمدی شغل فعلی تاثیرپذیری کم‌فعالیت‌های اقتصادی در روستاها از تحریم‌ها
برخوردارانی از حمایت اقتصادی و مالی	برخوردارانی از حمایت‌های بیمه در صورت خسارت دیدن برخوردارانی از حمایت‌های مالی دولتی امکان قرض‌گرفتن از دیگران اعطای یارانه توسط دولت به کسب و کارها کاهش مالیات توسط دولت برخوردارانی از حمایت مالی خانواده امکان دریافت سریع تسهیلات بانکی	آگاهی از خطر تحریم‌ها و ایمنی ^۲	آگاهی از اثرات تحریم‌ها آگاهی از فعالیت‌های آسیب‌پذیر توانایی کاهش اثرات اقتصادی تحریم‌ها
داشتن توانمندی اقتصادی و مالی	امکان بازگشت به سطح تولید پیشین امکان جبران تلفات احتمالی در کسب و کار آگاهی از ریسک‌های اقتصادی توانایی استفاده از فرصت‌های جدید بازار داشتن مهارت‌های کاری مختلف مهم‌نبودن گرانی ناگهانی مواد اولیه در بازار نوان انطباق خود با تورم اقتصادی برخوردارانی از پس‌انداز اقتصادی کافی داشتن ثبات درآمدی	نوآوری و خلاقیت اقتصادی	توانایی ایجاد راهکارهای جدید برای مقابله با اثرات تحریم‌ها داشتن ایده‌ها و راهکارهای جدید شغلی داشتن جایگزین برای تولید فعلی امکان راه‌اندازی کسب و کار جدید
انعطاف‌پذیری در برابر شوک اقتصادی	توانایی تحمل شرایط نامطلوب اقتصادی تلاش در جهت کاهش آسیب‌پذیری توانایی انطباق با بحران اقتصادی توانایی بازگشت به شرایط مطلوب	قابلیت تطبیق و سازگاری ^۳	توانایی سازگاری با شرایط بحرانی توانایی تطبیق فعالیت‌های اقتصادی با تحریم‌ها توانایی برگشت دادن کسب و کارها به شرایط مطلوب
انعطاف‌پذیری روانی و تحمل شوک اقتصادی	اعتقاد به گذرا بودن شرایط نامطلوب اقتصادی نگاه مثبت به آثار و پیامدهای بحران‌های اقتصادی داشتن احساس توانایی نسبت به کنترل زندگی امیدواری به شرایط بهتر اقتصادی در آینده داشتن روحیه تلاشگر اقتصادی تجربه مواجهه و مقابله با مشکلات اقتصادی نترسیدن از گران شدن مواد اولیه نداشتن نگرانی نسبت به کاهش سطح فروش	مدیریت تولید مدیریت مالی	داشتن تنوع تولید توانایی حفظ سطح تولید تلاش در جهت حفظ کیفیت تولید توانایی تامین منابع مالی مورد نیاز توانایی استفاده مطلوب از منابع مالی موجود توانایی کاهش هزینه‌های غیر ضروری در فعالیت اقتصادی
بازه‌جویی	توانایی یافتن راه‌حل‌های سریع و درست آگاهی و دسترسی به مراجع حمایتی اتخاذ تصمیمات درست و منطقی	مدیریت نیروی انسانی	تلاش بیشتر در شرایط بحرانی امکان کار بیشتر نیروهای کاری تحت نظر

1 Vulnerability

2. Risk Awareness and safety

3. Adaptive Capability

توانایی پاسخ به تغییرات پیش‌بینی نشده اقتصادی توانایی انطباق با شرایط جدید اقتصادی توانایی ایجاد فرصت‌های جدید اقتصادی	تاب‌آوری تاب‌پذیری تاب‌مندی	داشتن برنامه در جهت حفظ فعالیت اقتصادی داشتن برنامه در جهت جبران خسارات
--	-----------------------------------	--

منبع: جعفرنژاد و همکاران، ۱۳۹۵؛ غیاثوند و عبدالشاه، ۱۳۹۴؛ افراخته و همکاران، ۱۳۹۴؛ Briguglio et al, 2008 AWM stage team, 2010

جامعه آماری این پژوهش سرپرستان خانوار در نواحی روستایی شهرستان بینالود می‌باشند. روستاهای این محدوده به جهت نزدیکی به کلانشهر مشهد، اغلب به عنوان محل شغل‌ها و فعالیت‌های اقتصادی مکمل برای شهر مشهد عمل می‌کنند. به منظور تعیین حجم نمونه ابتدا اطلاعات مربوط به جمعیت روستاهای این شهرستان جمع‌آوری و سپس روستاها به لحاظ جمعیتی به سه گروه کم، متوسط و زیاد تقسیم شده‌اند سپس به صورت تصادفی از هر گروه ۲ روستا انتخاب گردیده است. زیرا این روستاها دارای تنوع فعالیت اقتصادی بالایی به لحاظ اقتصادی (کشاورزی، دامداری، گردشگری و خدماتی) است. سپس با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه کل (۱۰۶ سرپرست خانوار با ضریب خطای ۰/۱) و نمونه‌های مورد نیاز در هر روستا مشخص و به صورت تصادفی پرسشنامه‌های محقق ساخته تکمیل گردیده است (جدول ۴).

جدول ۴. روستاهای مورد مطالعه و حجم نمونه در هر روستا

بخش	دهستان	نام روستا	خانوار	جمعیت	حجم نمونه	اصلاح
طرقبه	طرقبه	حصار	۷۵۵	۱۷۱۸	۱۳	۱۳
		ازغد	۱۸۳	۵۰۰	۳	۱۰
جاغرق	جاغرق	کنگ	۴۳۲	۱۴۶۳	۷	۱۰
		جاغرق	۷۶۱	۲۴۱۲	۱۳	۱۳
شاندیز	شاندیز	سراسیاب	۴۳۷	۱۴۳۹	۷	۱۰
		ویرانی	۱۳۵۳	۴۶۹۸	۲۳	۲۳
	ابرده	ابرده	زشک	۵۸۲	۱۸۳۶	۱۰
ابرده علیا			۱۰۰۴	۳۱۷۷	۱۷	۱۷
		مجموع	۵۵۰۷	۱۷۲۴۳	۹۴	۱۰۶

منبع: سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۵

میزان پایایی پرسشنامه‌ها با استفاده از روش آلفای کرونباخ مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به نتایج حاصل از این آزمون بر روی ۳۰ پرسشنامه به روش پیش‌آزمون، پایایی ابزار سنجش این پژوهش برابر ۰/۹۲۹ به دست آمد. همچنین روایی پرسشنامه‌ها نیز به دو صورت مد نظر قرار گرفته است. ابتدا اینکه تلاش شده عمده شاخص‌ها از مطالعات نظری پیشین استخراج شود و در ادامه به تأیید ۱۱ نفر از کارشناسان و متخصصان ذی‌ربط رسید. در ادامه به منظور تحلیل نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها نیز از نرم‌افزار آماری SPSS و مدل واپکور استفاده گردیده است.

1. Agility

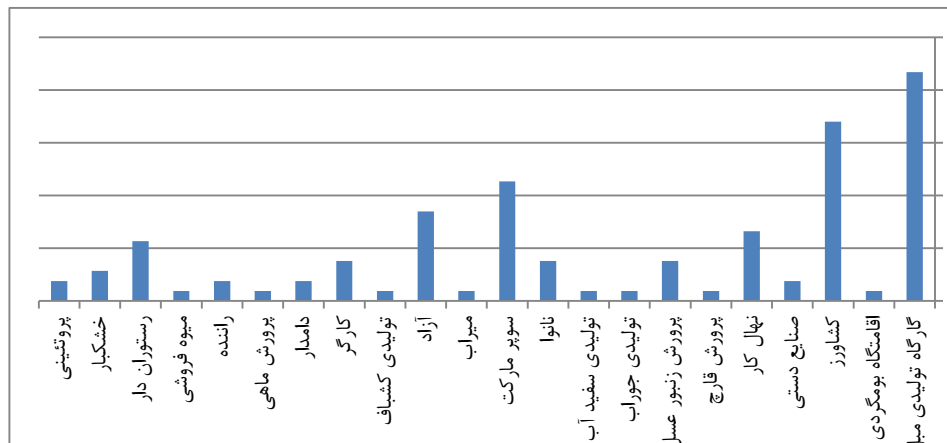
۴ یافته‌های تحقیق

براساس نتایج حاصل از مطالعات میدانی، از مجموع ۱۰۶ سرپرست خانوار مورد مطالعه ۴۴/۳ درصد پاسخگویان را گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال، ۲۱/۷ درصد ۲۱ تا ۳۰ سال، ۱۹/۸ درصد ۴۱ تا ۵۰ سال، ۱۱/۳ درصد ۵۱ تا ۶۰ سال و ۲/۸ درصد گروه سنی ۶۱ سال به بالا، تشکیل می‌دهد. سطح تحصیلات ۴۵ درصد از پاسخگویان دیپلم، ۱۴ درصد بی سواد و ابتدایی و ۱۶ درصد فوق دیپلم و لیسانس می‌باشند. همچنین بیشتر خانوارهای روستایی مورد مطالعه خانوارهای ۴ تا ۵ نفره (مجموعاً ۵۸/۵ درصد) می‌باشند که در اغلب (۸۴ درصد) این خانوارها تنها یک نفر شاغل است. شغل این سرپرستان خانوار اغلب در برگیرنده فعالیت‌های اقتصادی چون فعالیت‌های تولیدی، کشاورزی و مشاغلی است که تأمین‌کننده مایحتاج عمومی مردم است. مانند سوپرمارکت‌ها، رستوران‌ها و غیره (شکل ۳). سطح درآمدی ۴۶ درصد خانوارهای مورد مطالعه ماهانه یک میلیون پانصد تا دو میلیون تومان است و ۸۵ درصد آن‌ها یارانه دریافت می‌کنند. همچنین ۶۰ درصد پاسخگویان بیان نموده‌اند که بجز کسب و کار فعلی خود مهارت دیگر نداشته و تنها ۴۰ درصد دارای مهارتی غیر از کسب و کار فعلی دارند. همچنین نتایج به دست آمده بیانگر آن است که تمامی روستاییان مورد مطالعه معتقدند که تحریم‌های اقتصادی بر درآمد و کسب و کار آن‌ها تأثیر گذاشته است. از طرفی ۶۱ درصد پاسخگویان بیان نموده‌اند که تحریم‌ها بر افزایش تعداد افراد در سن کار و فاقد شغل در خانواده آن‌ها، تأثیر گذاشته است (جدول ۵).

جدول ۵. تأثیر تحریم‌ها بر کسب و کار، درآمد و بیکاری

گویه	فراوانی		درصد	
	بله	خیر	بله	خیر
تأثیر بر درآمد	۱۰۶	۰	۱۰۰	۰
تأثیر بر کسب و کار	۱۰۶	۰	۱۰۰	۰
تأثیر بر بیکاری	۶۱	۴۵	۵۷/۶	۴۲/۵

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

شکل ۳. درصد فراوانی کسب و کارهای موجود در روستاهای مورد مطالعه

همچنین نتایج حاصل از بررسی میانگین پاسخ‌ها به سوالات مطرح شده در هر شاخص بیانگر آن است که؛ سطح انعطاف‌پذیری شغلی و فعالیتی روستاییان مورد مطالعه در حد متوسط است. همچنین باتوجه به آن که اولویت پاسخ روستاییان به اکثر شاخص‌های مطرح شده، بجز شاخص‌های مدیریت مالی و مدیریت نیروی انسانی، پایین‌تر از حد متوسط یا میانگین است، می‌توان بیان نمود که روستاییان مورد مطالعه از سطح تاب‌آوری پایین برخوردار بوده و در برابر تحریم‌های اقتصادی آسیب‌پذیر می‌باشند. اما روستاییان از توانایی بالایی در جهت مدیریت منابع مالی و انسانی برخوردار می‌باشند و قادرند از منابع مالی موجود خود به نحو مطلوب استفاده نمایند و در شرایط بحرانی خود و نیروی کار تحت نظر آنان بیشتر از شرایط عادی کارکنند (جدول ۶).

جدول ۶. میانگین پاسخ‌های روستاییان به شاخص‌های سنجش سطح تاب‌آوری

شاخص	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	اولویت پاسخ	میانگین	انحراف معیار
انعطاف‌پذیری شغلی و فعالیتی	۱۴/۲۷	۱۹/۱۲	۳۰/۷۷	۱۹/۱۲	۱۹/۷۵	متوسط	۲/۲۶	۰/۸۲
برخوردار از حمایت اقتصادی و مالی	۹/۰۳	۱۰/۸۳	۱۹/۰۱	۲۴/۸۴	۳۹/۲۸	بسیار کم	۲/۲۸	۰/۵۹
داشتن توانمندی اقتصادی و مالی	۱۰/۳۵	۱۰/۹۹	۲۳/۹۵	۲۷/۳۷	۳۰/۳۴	بسیار کم	۲/۲۵	۰/۵۹
شاخص	کاملاً موافق	موافق	بی‌نظر	مخالف	کاملاً مخالف	الویت پاسخ	میانگین	انحراف معیار
انعطاف‌پذیری در برابر شوک‌های اقتصادی	۲۲/۵۹	۲۸/۶۵	۷/۲۹	۳۳/۵۱	۱۰/۹۳	مخالف	۲/۵۰	۰/۵۲
انعطاف‌پذیری روانی و تحمل شوک‌های اقتصادی	۸/۰۳	۲۵/۷۵	۸/۶۸	۳۴/۲۵	۲۸/۴۸	مخالف	۲/۵۱	۰/۶۹
چاره‌جویی	۳/۵۷	۲۰/۷۳	۱۱/۰۰	۴۸/۵۸	۱۹/۱۲	مخالف	۲/۴۳	۰/۸۴
چابکی	۴/۵۵	۱۸/۴۸	۱۰/۳۸	۴۵/۹۸	۲۳/۶۵	کاملاً مخالف	۲/۳۶	۰/۸۹
آسیب‌پذیری کم اقتصادی	۳/۲۳	۴/۲۲	۰/۹۷	۳۹/۸۳	۵۴/۷۳	کاملاً مخالف	۱/۶۵	۰/۷۲
آگاهی از خطر تحریم‌ها و ایمنی	۱۰/۷۸	۳۱/۴۳	۱۵/۵۵	۳۴/۶۷	۱۳/۹۲	مخالف	۲/۸۴	۰/۸۵
نوآوری و خلاقیت اقتصادی	۴/۸۶	۲۱/۸۶	۷/۰۴	۴۶/۸۸	۲۲/۲۳	مخالف	۲/۴۲	۰/۸۶
قابلیت تطبیق و سازگاری	۳/۸۸	۱۷/۰۰	۱۰/۲۸	۴۶/۳۶	۲۵/۳۲	مخالف	۲/۳۰	۰/۹۴
مدیریت تولید	۸/۷۵	۲۹/۸۰	۱۰/۰۳	۳۸/۵۵	۱۵/۸۷	مخالف	۲/۷۸	۰/۹۲
مدیریت مالی	۱۵/۲۳	۵۱/۸۲	۲/۲۷	۱۹/۱۰	۱۴/۵۸	موافق	۳/۳۳	۰/۶۶
مدیریت نیروی انسانی	۲۶/۷۳	۴۰/۸۰	۱۰/۲۰	۱۸/۹۵	۶/۳۰	موافق	۳/۶۱	۰/۸۵
داشتن برنامه برای مواجهه با بحران	۴/۸۸	۲۴/۸۰	۱۲/۶۵	۴۳/۲۵	۱۷/۴۸	مخالف	۲/۵۸	۰/۹۷

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

در ادامه به منظور بررسی نرمال بودن شاخص‌های مورد مطالعه از خطای استاندارد ضرایب چولگی و کشیدگی استفاده شده است. با توجه به آن که هرچه مقدار چولگی و کشیدگی کمتر باشد (بین $-۱/۵$ تا $+۱/۵$) احتمال نرمال بودن توزیع داده‌ها بیشتر و هرچه مقدار خطا کوچک‌تر از -۲ و یا بزرگ‌تر از $+۲$ باشد، احتمال نرمال بودن داده‌ها کمتر خواهد بود. با توجه به نتایج حاصله می‌توان بیان نمود که کلیه شاخص‌های مورد مطالعه نرمال می‌باشند (جدول ۷).

جدول ۷. نتایج آزمون نرمال بودن

نتیجه آزمون	کشیدگی		چولگی		شاخص‌ها
	خطا	ضریب	خطا	ضریب	
تایید نرمال بودن	۰/۴۶۵	-۰/۵۵۹	۰/۲۳۵	-۰/۴۰۸	انعطاف پذیری شغلی و فعالیتی
تایید نرمال بودن	۰/۴۶۵	-۰/۰۳۳	۰/۲۳۵	۰/۳۶۴	برخورداری از حمایت اقتصادی و مالی
تایید نرمال بودن	۰/۴۶۵	۰/۳۷۶	۰/۲۳۵	۰/۵۰۴	داشتن توانمندی اقتصادی و مالی
تایید نرمال بودن	۰/۴۶۵	۰/۸۷۲	۰/۲۳۵	۰/۲۳۵	انعطاف پذیری در برابر شوک های اقتصادی
تایید نرمال بودن	۰/۴۶۵	۰/۲۱۳	۰/۲۳۵	۰/۵۰۰	انعطاف پذیری روانی و تحمل شوک های اقتصادی
تایید نرمال بودن	۰/۴۶۵	-۰/۴۵۳	۰/۲۳۵	۰/۵۱۹	چاره جویی
تایید نرمال بودن	۰/۴۶۵	-۰/۱۰۲	۰/۲۳۵	۰/۲۳۵	چابکی
تایید نرمال بودن	۰/۴۶۵	۲/۴۴۵	۰/۲۳۵	۱/۵۹۷	آسیب پذیری کم اقتصادی
تایید نرمال بودن	۰/۴۶۵	-۰/۳۰۱	۰/۲۳۵	۰/۱۳۲	آگاهی از خطر تحریم ها و ایمنی
تایید نرمال بودن	۰/۴۶۵	-۰/۳۸۶	۰/۲۳۵	۰/۴۳۵	نوآوری و خلاقیت اقتصادی
تایید نرمال بودن	۰/۴۶۵	-۰/۵۱۸	۰/۲۳۵	۰/۵۴۱	قابلیت تطبیق و سازگاری
تایید نرمال بودن	۰/۴۶۵	-۰/۳۹۹	۰/۲۳۵	۰/۰۹۳	مدیریت تولید
تایید نرمال بودن	۰/۴۶۵	۱/۹۹۹	۰/۲۳۵	-۰/۵۵۹	مدیریت مالی
تایید نرمال بودن	۰/۴۶۵	-۰/۳۱۱	۰/۲۳۵	-۰/۰۸۳	مدیریت نیروی انسانی
تایید نرمال بودن	۰/۴۶۵	-۰/۵۵۹	۰/۲۳۵	۰/۳۴۰	داشتن برنامه برای مواجهه با بحران

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

به منظور بررسی و مقایسه میانگین شاخص‌های مورد مطالعه از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شده است. نتایج این آزمون (جدول ۸) بیانگر آن است که تمامی شاخص‌ها بجز شاخص آگاهی از خطر تحریم‌ها و ایمنی معنادار است. همچنین این نتایج با توجه به آنکه حد بالا و پایین تمام متغیرها به جز سه متغیر آگاهی از خطر تحریم‌ها و ایمنی، مدیریت مالی و مدیریت نیروی انسانی، منفی است، بیانگر آن است که میانگین جامعه کمتر از مقدار آزمون است.

لذا سطح تاب‌آوری جامعه مورد مطالعه کمتر از حد متوسط است. اما در متغیرهای مدیریت مالی و نیروی انسانی با توجه به مثبت بودن حد بالا و پایین و متغیر آگاهی از خطر تحریم‌ها با حد بالا مثبت و حد پایین منفی می‌توان بیان نمود که به ترتیب میانگین دو متغیر اول بیشتر از میانگین آزمون و میانگین متغیر دوم مساوی مقدار آزمون است. این بدان معنا است که روستاییان مورد مطالعه توانایی نسبتاً بالایی در مدیریت منابع مالی و نیروی انسانی خود، در شرایط بحرانی ناشی از تحریم‌ها داشته، همچنین آگاهی روستاییان نسبت به اثرات ناشی از تحریم‌ها به میزان متوسط است.

جدول ۸. نتایج آزمون T تک نمونه ای

Confidence %۹۵ Interval of the Difference		میانگین = ۳			انحراف معیار	میانگین	شاخص
Upper	Lower	اختلاف میانگین	میزان معنا داری	t آماره			
-۰/۵۸	-۰/۸۹	-۰/۷۴	۰/۰۰	-۹/۲۸	۰/۸۲	۲/۲۶	انعطاف پذیری شغلی و فعالیتی
-۰/۶۱	-۰/۸۴	-۰/۷۲	۰/۰۰	-۱۲/۷۲	۰/۵۹	۲/۲۸	برخوردار از حمایت اقتصادی و مالی
-۰/۶۴	-۰/۸۶	-۰/۷۵	۰/۰۰	-۱۳/۰۹	۰/۵۹	۲/۲۵	داشتن توانمندی اقتصادی و مالی
-۰/۴۰	-۰/۶۱	-۰/۵۰	۰/۰۰	-۹/۹۱	۰/۵۲	۲/۵۰	انعطاف پذیری در برابر شوک های اقتصادی
-۰/۳۶	-۰/۶۳	-۰/۴۹	۰/۰۰	-۷/۳۱	۰/۶۹	۲/۵۱	انعطاف پذیری روانی و تحمل شوک های اقتصادی
-۰/۴۱	-۰/۷۳	-۰/۵۷	۰/۰۰	-۷/۰۴	۰/۸۴	۲/۴۳	چاره جویی
-۰/۴۷	-۰/۸۱	-۰/۶۴	۰/۰۰	-۷/۳۸	۰/۸۹	۲/۳۶	چابکی
-۱/۲۱	-۱/۴۸	-۱/۳۵	۰/۰۰	-۱۹/۲۹	۰/۷۲	۱/۶۵	آسیب پذیری کم اقتصادی
۰/۰۱	-۰/۳۲	-۰/۱۶	۰/۰۶	-۱/۹۱	۰/۸۵	۲/۸۴	آگاهی از خطر تحریم ها و ایمنی
-۰/۴۲	-۰/۷۵	-۰/۵۸	۰/۰۰	-۶/۹۹	۰/۸۶	۲/۴۲	نوآوری و خلاقیت اقتصادی
-۰/۵۲	-۰/۸۸	-۰/۷۰	۰/۰۰	-۷/۶۸	۰/۹۴	۲/۳۰	قابلیت تطبیق و سازگاری
-۰/۱۰۵	-۰/۴۰	-۰/۲۲	۰/۰۱	-۲/۴۹	۰/۹۲	۲/۷۸	مدیریت تولید
۰/۴۶	۰/۲۰	۰/۳۳	۰/۰۰	۵/۱۸	۰/۶۶	۳/۳۳	مدیریت مالی
۰/۷۷	۰/۴۵	۰/۶۱	۰/۰۰	۷/۴۱	۰/۸۵	۳/۶۱	مدیریت نیروی انسانی
-۰/۲۴	-۰/۶۱	-۰/۴۲	۰/۰۰	-۴/۵۳	۰/۹۷	۲/۵۸	داشتن برنامه برای مواجهه با بحران

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

همچنین به منظور بررسی و مقایسه سطح تاب‌آوری ساکنان روستاهای مورد مطالعه از مدل ویکور استفاده شده است. نتایج این آزمون بیانگر آن است که سطح تاب‌آوری روستاییان ساکن در روستاهای مختلف با یک دیگر تفاوت دارد به طوری که به ترتیب، روستاییان ساکن در روستاهای کنگ، جاغرق، ابرده علیا، ازغد، سرآسیاب، زشک، حصار و ویرانی، از سطح تاب‌آوری بالاتری برخوردار می‌باشند (جدول ۹). دلیل این تفاوت را می‌توان در نوع کسب و کار غالب در جامعه روستایی دانست، به طوری که روستاهایی که اکثر ساکنان آن کشاورز، نهال کار و دامدار می‌باشند، مانند روستاهای کنگ، ازغد، سرآسیاب و زشک و نیز روستاهایی که در آن‌ها فعالیت‌های اقتصادی متنوع به دلیل ماهیت گردشگرپذیر این روستاها، وجود دارد، مانند روستاهای جاغرق و ابرده علیا از سطح تاب‌آوری بالاتری نسبت به روستاهایی که اقتصاد قالب آن پر پایه فعالیت‌های تولیدی همچون صنایع مبیل‌سازی، پرورش زنبور عسل و غیره است، مانند روستاهای ویرانی و حصار، برخوردار هستند.

جدول ۹. سطح تاب آوری بر اساس مدل ویکور

ا برده علیا	ز شک	ویرانی	سراسیاب	جاغرق	گنگ	ازغد	حصار			
۰/۰۳۴	۰	۰/۰۲۹	۰/۰۲۵	۰/۰۴۹	۰/۰۱۵	۰/۰۰۵	۰/۰۴۴	انعطاف پذیری شغلی و فعالیتی		
۰/۰۳۷	۰/۰۶۲	۰/۰۰۸	۰/۰۱۲	۰/۰۳۷	۰	۰/۰۱۷	۰/۰۳۷	برخورداری از حمایت اقتصادی و مالی		
۰/۰۳۵	۰/۰۳۹	۰/۰۵۴	۰/۰۴۳	۰/۰۳۷	۰/۰۱۷	۰	۰/۰۵۴	داشتن توانمندی اقتصادی و مالی		
۰/۰۳۲	۰/۰۲۶	۰/۰۵۸	۰/۰۱۳	۰/۰۲۶	۰/۰۱۹	۰/۰۵۸	۰	انعطاف پذیری در برابر شوک های اقتصادی		
۰/۰۶۱	۰/۰۰۳	۰/۰۲۹	۰/۰۱۹	۰/۰۱۶	۰	۰/۰۰۶	۰/۰۵۵	انعطاف پذیری روانی و تحمل شوک های اقتصادی		
۰/۰۱۷	۰/۰۰۸	۰/۰۲۹	۰/۰۲۹	۰/۰۱۳	۰	۰/۰۲۹	۰/۰۴۲	چاره جویی		
۰/۰۱۴	۰/۰۲۳	۰/۰۲۳	۰/۰۲۷	۰/۰۲۳	۰	۰/۰۳۲	۰/۰۴۱	چابکی		
۰/۰۲۹	۰/۰۲۳	۰/۰۳۶	۰/۰۲۹	۰/۰۳۳	۰/۰۱۳	۰/۰۱۶	۰	آسیب پذیری کم اقتصادی		
۰/۰۴۷	۰/۰۴۷	۰/۰۰۹	۰/۰۴۷	۰/۰۲۸	۰/۰۳۸	۰/۰۷۱	۰	آگاهی از خطر تحریم ها و ایمنی		
۰/۰۲۷	۰/۰۰۵	۰/۰۵۴	۰/۰۲۲	۰/۰۲۷	۰	۰/۰۱۱	۰/۰۳۸	نوآوری و خلاقیت اقتصادی		
۰/۰۲۷	۰/۰۱۹	۰/۰۳۵	۰/۰۱۵	۰/۰۳۵	۰	۰/۰۲۳	۰/۰۴۶	قابلیت تطبیق و سازگاری		
۰/۰۷۷	۰	۰/۰۴۲	۰/۰۲۴	۰/۰۶۵	۰/۰۰۶	۰/۰۷۱	۰/۰۸۹	مدیریت تولید		
۰/۰۸۷	۰/۰۲۶	۰/۱۰۴	۰/۰۵۲	۰/۰۶۱	۰	۰/۰۶۱	۰/۱۱۳	مدیریت مالی		
۰	۰/۱۲۶	۰/۱۰۸	۰/۱۰۸	۰/۰۳۶	۰/۰۰۹	۰/۰۰۹	۰/۱۰۸	مدیریت نیروی انسانی		
s+	s-	۰/۰۳۲	۰	۰/۰۷۹	۰/۰۷۱	۰/۰۴۷	۰/۰۳۲	۰/۰۴۷	۰/۰۶۳	داشتن برنامه برای مواجهه با بحران
۰/۲۳	۰/۷۷۸	۰/۵۵۶	۰/۴۰۸	۰/۷۷۸	۰/۵۳۸	۰/۵۳۲	۰/۲۳	۰/۵۳۸	۰/۷۳	s
۰/۰۶۵	۰/۱۲۶	۰/۰۸۷	۰/۱۲۶	۰/۱۰۸	۰/۱۰۸	۰/۰۶۵	۰/۰۰۹	۰/۰۰۹	۰/۱۱۳	R
r+	r-	۰/۴۷۷	۰/۶۶۲	۰/۸۵۳	۰/۶۳۳	۰/۲۷۸	۰/۲۰۵	۰/۴۸۶	۰/۸۵	Q
		۳	۶	۸	۵	۲	۱	۴	۷	رتبه

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

همانطوریکه پیشتر بیان شد نتایج حاصل از مطالعات صورت گرفته بیانگر آن است که سطح تاب-آوری روستاییان مورد مطالعه اگر چه پایین است (جدول ۸) اما میان روستاهای مختلف به لحاظ سطح تاب‌آوری تفاوت وجود دارد (جدول ۹). با توجه به آن که مفروض پژوهش آن است که این تفاوت در تاب-آوری به دلیل تفاوت در نوع کسب و کار غالب در روستا است، لذا به منظور آزمون این فرضیه مشاغل نمونه‌های مورد مطالعه به سه گروه صنعت، خدمات و کشاورزی دسته بندی شده است، سپس با استفاده از آزمون آنالیز واریانس تفاوت میان سطح تاب‌آوری این سه گروه از مشاغل مورد بررسی قرار گرفته است. به این منظور ابتدا کل تغییرات به دو مولفه تغییرات درون گروهی و تغییرات بین گروهی تقسیم شده و برای هر یک از این مؤلفه‌ها، مجموع مربعات، درجه آزادی و میانگین مربعات محاسبه گردیده است. براساس نتایج حاصل از این آزمون مقدار سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ است ($\text{Sig} = ۰/۰۴$) بنابراین تفاوت میانگین تاب‌آوری بین مشاغل مورد پذیرش قرار می‌گیرد (جدول ۱۰).

جدول ۱۰. مقایسه میانگین تاب آوری سه گروه شغلی در روستاهای مورد مطالعه

شاخص	گروه شغلی	جمع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	میزان معناداری
تاب آوری	بین گروهی	۱/۲۶۳	۲	۰/۶۳۱	۳/۲۱۷	۰/۰۴۴
	درون گروهی	۲۰/۲۱۱	۱۰۳	۰/۱۹۶		
	کل	۲۱/۴۷۳	۱۰۵			

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

با توجه به وجود تفاوت معنادار سطح تاب آوری بین مشاغل مورد مطالعه، به منظور بررسی اختلاف میانگین‌ها ابتدا به بررسی برابری یا عدم برابری واریانس‌ها پرداخته شده است. با توجه به این که میزان معناداری آزمون لون بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد فرض برابری واریانس‌ها تأیید می‌گردد، بنابراین برای مقایسه چندگانه از آزمون LSD استفاده شده است (جدول ۱۱). همچنین نتایج حاصل از جدول ۱۲ بیانگر آن است که تفاوت میان سطح تاب آوری بین مشاغل صنعتی و کشاورزی معنادار بوده اما تفاوت معناداری میان مشاغل خدماتی با مشاغل صنعتی و کشاورزی وجود ندارد.

بر اساس نتایج حاصله از مطالعات میدانی صورت گرفته تفاوت بین سطح تاب آوری مشاغل صنعتی و کشاورزی را می‌توان این گونه تبیین نمود که مشاغل صنعتی به دلیل ماهیت تولیدی و کلان خود مانند صنایع تولیدی مبل، نسبت به مشاغل کشاورزی که از ماهیتی محلی، خرد و کارآفرینانه برخوردار می‌باشند، مانند پرورش قارچ، پرورش زنبور عسل و ماهی و غیره، بیشتر تحت تأثیر تحریم‌های اقتصادی قرار گرفته اند، لذا سطح تاب آوری این گروه از مشاغل کمتر از کسب و کارهای گروه کشاورزی است.

جدول ۱۱. آزمون لون

شاخص	آماره لون	df1	df2	میزان معناداری
تاب آوری	۱/۲۳۱	۲	۱۰۳	۰/۲۹۶

جدول ۱۲. بررسی تفاوت تاب آوری در مشاغل مختلف (LSD)

شاخص	مشاغل	گروه ها	تفاوت میانگین (I-J)	خطای انحراف	میزان معناداری	سطح احتمال ۰/۰۵	
						حداقل	حداکثر
تاب آوری	صنعتی	خدمات	-۰/۱۴۰	۰/۱۰۹	۰/۲۰۴	-۰/۳۵۶	۰/۰۷۷
		کشاورزی	-۰/۲۷۹	۰/۱۱۰	۰/۰۱۳	-۰/۴۹۷	-۰/۰۶۰
	خدمات	صنعتی	۰/۱۴۰	۰/۱۰۹	۰/۲۰۴	-۰/۰۷۷	۰/۳۵۶
		کشاورزی	-۰/۱۳۹	۰/۱۰۰	۰/۱۶۹	-۰/۳۳۸	۰/۰۶۰
	کشاورزی	صنعتی	۰/۲۷۹	۰/۱۱۰	۰/۰۱۳	۰/۰۶۰	۰/۴۹۷
		خدمات	۰/۱۳۹	۰/۱۰۰	۰/۱۶۹	-۰/۰۶۰	۰/۳۳۸

همچنین در ادامه نتایج حاصل از مطالعات صورت گرفته بیانگر آن است که میان سطح تاب‌آوری افرادی که جزء کسب و کار فعلی خود مهارت شغلی دیگری دارند با کسانی که تنها یک مهارت شغلی داشته تفاوت وجود دارد. لذا به منظور بررسی رابطه میان داشتن مهارت‌های متفاوت و تاب‌آوری اقتصادی از آزمون همبستگی کندال استفاده شده است. نتایج حاصل از این آزمون با توجه به کوچک‌تر بودن سطح معناداری از ۰/۰۱ و نیز با توجه به مقدار آماره آزمون کندال بیانگر آن است که میان داشتن مهارت‌های شغلی متفاوت و میزان تاب‌آوری همبستگی معنادار با رابطه مستقیم و با شدتی ضعیف وجود دارد (جدول ۱۳). به این معنا که روستاییانی که جزء کسب و کار فعلی خود مهارت شغلی دیگری دارند و یا دارای دو شغل هستند، تاب‌آوری اقتصادی بیشتری نسبت به افرادی که فاقد مهارت‌های شغلی متنوع هستند، دارند.

جدول ۱۳. همبستگی میان مهارت‌های شغلی و سطح تاب‌آوری

تاب‌آوری اقتصادی			همبستگی کندال
N	سطح معناداری	آماره آزمون	
۱۰۶	۰/۰۰۰	۰/۲۸۳	مهارت شغلی

۵) نتیجه‌گیری

در چند سال اخیر تحریم‌های اقتصادی از بسیاری جهات بر زندگی و فعالیت‌های اقتصادی اقشار مختلف جامعه در کشورهای هدف از جمله ایران تأثیرات منفی از جمله؛ محدودیت دسترسی به منابع مالی، بیکاری، تورم، رکود اقتصادی و غیره را برجای گذاشته و سطح تاب‌آوری اقتصادی جوامع، از جمله جوامع روستایی را کاهش داده است. به گونه‌ای که تحریم‌ها، سطح درآمدی روستاییان را کاهش داده و آنان برای تأمین مواد اولیه کسب و کار خود با قیمت مناسب و نیز سهولت در دسترسی با مشکل مواجه ساخته است.

یافته‌های این پژوهش نیز با توجه به نتایج آزمون t تک نمونه‌ای و سطح معناداری ۰/۰۰۰ و منفی بودن حد بالا و پایین اکثر شاخص‌های مورد مطالعه بیانگر پایین بودن سطح تاب‌آوری اقتصادی روستاییان مورد مطالعه است. همچنین با توجه به نتایج حاصل از مدل ویکور می‌توان این گونه استنباط نمود که؛ سطح تاب‌آوری روستاییان ساکن در نواحی روستایی مختلف با یک دیگر متفاوت است. به طوری که روستاییان ساکن در روستای کنگ با سطح تاب‌آوری نهایی (Q) ۰/۲۰۵ و روستای ویرانی با سطح تاب‌آوری نهایی ۰/۸۵۳ به ترتیب بالاترین و کمترین سطح تاب‌آوری را دارا می‌باشند. تفاوت در نوع کسب و کار غالب در روستا، فرصت‌ها، امکان و شرایط ایجاد منابع درآمدی متنوع را می‌توان علت تفاوت در سطح تاب‌آوری اقتصادی روستاییان دانست.

همچنین نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس نیز با توجه به سطح معناداری ۰/۰۱۳ در مشاغل گروه صنعت و کشاورزی، نه تنها تأکیدی بر تفاوت سطح تاب‌آوری در میان کسب و کارهای مختلف است، بلکه بیانگر آن است که سطح تاب‌آوری روستاییانی که فعالیت اقتصادی غالب در روستا، فعالیت-

های کشاورزی، دامداری و دامپروری و مشاغل کار آفرینانه است و یا در روستا امکان بالقوه و بالفعل ایجاد و راه اندازی کسب و کارهای متنوع وجود دارد بیشتر از سطح تاب‌آوری اقتصادی روستاییانی است که فعالیت‌های اقتصادی آنان محدود به یک نوع از کسب و کار و اغلب کسب و کارهای تولیدی و عجین شده با اقتصاد شهری است، است.

این نتایج منطبق با یافته‌های غیاثوند و عبدشاه، ۱۳۹۴؛ ابونوری و لاجوردی، ۱۳۹۵؛ هیل و همکاران، ۲۰۱۰؛ فقیه‌مجیدی و زارونی، ۲۰۱۶ است. لذا با توجه به نتایج حاصل از پژوهش‌های پیشین و یافته‌های بدست آمده، به طور کلی می‌توان بیان نمود که سطح تاب‌آوری اقتصادی روستاییان مورد مطالعه در برابر بحران‌های اقتصادی، از جمله تحریم‌ها بسیار پایین است. بر این اساس و با توجه به نقش و اهمیت کسب و کارهای خرد و بویژه کشاورزی در توسعه اقتصاد ملی و ضرورت توجه به اقتصاد روستایی به دلیل آسیب‌پذیری بالا، راهکارهای زیر در جهت بهبود و افزایش سطح تاب‌آوری اقتصادی روستاییان پیشنهاد می‌گردد:

- بهره‌گیری از مشارکتهای مردمی در زمینه شناسایی مشکلات، ارائه نقطه نظرات و راهکارهای پیشنهادی برای کاهش سطح آسیب‌پذیری و افزایش سطح تاب‌آوری اقتصادی روستاییان؛
- آموزش و افزایش آگاهی روستاییان نسبت به ریسک‌های اقتصادی و استفاده از فرصت‌های اقتصادی موجود در بازار؛
- فراهم آوردن زمینه‌های ایجاد مشاغل متنوع و کارآفرینانه در روستاها با تأکید بر ظرفیت گردشگری؛
- ارائه وام‌ها و تسهیلات مالی با کارمزد کم و دوره باز پرداخت طولانی مدت؛
- افزایش سطح تاب‌آوری اقتصادی کشاورزان از طریق ارائه حمایت‌های مالی، ترقیب به بیمه محصولات کشاورزی و فراهم آوردن نهادهای مورد نیاز آنان با قیمت مناسب؛
- فراهم آوردن بسترهای توسعه کشاورزی چند کارکردی و متنوع ساختن فعالیت‌های بخش کشاورزی؛ و
- کاهش سطح آسیب‌پذیری مشاغل بخش صنعت و خدمات روستایی از طریق تخصیص بهینه منابع مالی و تولیدی، کاهش مالیات و توسعه بازار فروش محصولات تولیدی

۶ منابع

- ابونوری، اسماعیل و حسن لاجوردی، (۱۳۹۵)، برآورد شاخص آسیب‌پذیری و تاب‌آوری اقتصادی به روش پارامتریکی: بررسی موردی کشورهای عضو اوپک، فصلنامه نظریه‌های کاربردی اقتصاد، سال ۳، شماره ۳، صص ۲۵-۴۴.
- اخوی، سید محمد و سید شمس‌الدین حسینی، (۱۳۹۶)، ارزیابی تاثیر تحریم‌های اقتصادی بر تورم اقتصاد ایران، فصلنامه اقتصاد کاربردی، دوره ۷، شماره ۲۱، صص ۵۰-۳۳.
- اسدی، احمد و مریم مذهبیان (۱۳۹۵)، تحلیلی بر ضرورت رشد و توسعه اقتصاد روستایی؛ کشاورزی و دامپروری در اقتصاد مقاومتی از منظر قرآن کریم، فصلنامه مطالعات منابع طبیعی، محیط زیست و کشاورزی، سال ۲، شماره ۶، پایپ ۱۶، جلد ۳، صص ۳۴-۱۷.

- اکبری رونیزی، سعید و رضا رمضان زاده لسبویی، (۱۳۹۸)، تحلیل تاب آوری کشاورزان در برابر خشکسالی با تاکید بر عوامل اقتصادی و سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی، مطالعه موردی، دهستان رونیز شهرستان استهبان، فصلنامه پژوهش های روستایی، دوره ۱۰، شماره ۲، صص ۲۴۲-۲۳۲.
- افراخته، حسن، وحید ریاحی و فرهاد جوان، (۱۳۹۴)، پایداری اقتصادی سکونتگاه های روستایی شهرستان رضوانشهر، فصلنامه انجمن جغرافیایی ایران، سال ۱۳، شماره ۴۶، صص ۱۱۷-۹۳.
- امیری، حسین، محبوبه پیرداده بیرانوند، فریبا نوروزی عموقین و شیوا علیزاده، (۱۳۹۷)، برآورد شاخص های آسیب پذیری و تاب آوری در اقتصاد ایران، فصلنامه سیاست های راهبردی و کلان، دوره ۶، شماره ۳، صص ۴۵۵-۴۳۵.
- بدری، سید علی، مهدی رمزان زاده لسبویی، علی عسگری، مجتبی قدیری معصوم و محمد سلمانی، (۱۳۹۲)، نقش مدیریت بحران در ارتقای تاب آوری مکانی در برابر بلایای طبیعی با تاکید بر سیلاب، مطالعه موردی دو حوضه ی چشمه کیله ی شهرستان تنکابن و سردآبرود کلاردشت، دوفصلنامه مدیریت بحران، شماره ۳، صص ۳۹-۵۰.
- دوراندیش، آرش، میلاد امینی زاده، اندیشه ریاحی و الهام مهرپرور حسینی، (۱۳۹۷)، بررسی نقش تحریم های تجاری و بحران اقتصادی جهانی بر صادرات زعفران ایران، فصلنامه زراعت و فناوری زعفران، جلد ۶، شماره ۴، صص ۵۱۱-۴۹۹.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا و طاهره صادقلو، (۱۳۹۶)، تاب آوری اجتماعات محلی در برابر مخاطرات محیطی، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، سعیده فرخی سیس، مهدی پور طاهری و جلال کرمی، (۱۳۹۸)، تحلیل نقش شبکه جاده ای در انتقالات محصولات کشاورزی نواحی روستایی شهرستان مراغه، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۸، شماره ۳ (پیاپی ۲۹)، صص ۲۲۵-۲۰۳.
- رضایی، محمدرضا، (۱۳۹۲)، ارزیابی تاب آوری اقتصادی و نهادی جوامع شهری در برابر سوانح طبیعی، مطالعه موردی: زلزله ی محله های شهر تهران، دو فصلنامه مدیریت بحران، شماره ۳، صص ۳۶-۲۵.
- جزایری، الناز، رسول صمدزاده و حسین حاتمی نژاد، (۱۳۹۸)، ارزیابی ظرفیت تاب آوری شهری در برابر خطر زمین لرزه با تاکید بر ابعاد اقتصادی و کالبدی زیرساختی، مطالعه موردی: منطقه ۱۲ تهران، فصلنامه آمایش محیط، شماره ۴۵، صص ۱۹۸-۱۸۳.
- جعفر نژاد چقوشی، احمد کاضمی و علی رضا عالیه عرب، (۱۳۹۵)، شناسایی و الویت بندی شاخص های ارزیابی تاب آوری تامین کنندگان برپایه روش بهترین- بدترین، مجله چشم انداز مدیریت صنعتی، شماره ۲۳، صص ۱۹۵-۱۸۶.
- رفیعیان، مجتبی، محمد رضا رضایی، علی عسگری، اکبر پرهیزکار و سیاوش شایان، (۱۳۹۰)، تبیین مفهومی تاب آوری و شاخص سازی آن در مدیریت سوانح اجتماع محور (CBDM)، فصلنامه برنامه ریزی و آمایش فضا، دوره ۱۵، شماره ۴، صص ۴۱-۱۹.
- روشن دل اربطانی، طاهر، علی اصغر پورعزت و آرین قلی پور، (۱۳۸۸)، تدوین الگوی جامع فراگرد مدیریت بحران با رویکرد نظم و امنیت، فصلنامه دانش انتظامی، سال ۱۰، شماره ۲، صص ۸۰-۶۳.
- سجاسی قیداری، حمدالله، شادی خوب، سید رضا حسینی کهنوج و کبریا مرادی، (۱۳۹۷)، اثرات تنوع بخشی اقتصاد روستایی بر تاب آوری معیشت روستاییان در دهستان رادکان شهرستان چناران، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۷، شماره ۲ (پیاپی ۲۴)، صص ۷۰-۴۱.
- سرشماری نفوس و مسکن، (۱۳۹۵)، نتایج سرشماری تا سطح آبادی، مرکز آمار ایران.

- شهرکی مقدم، حامد، مریم کریمیان بستانی و محمود رضا انوری، (۱۳۹۹)، ترانزیت جاده ای و اثرات آن بر توسعه روستایی، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۹، شماره ۱ (پیاپی ۳)، صص ۱۳۱-۱۱۴.
- صادقلو، طاهره و حمدالله سجاسی قیداری، (۱۳۹۳)، بررسی رابطه ی زیست پذیری سکونتگاه های روستایی بر تاب آوری روستاییان در برابر مخاطرات طبیعی نواحی روستایی دهستان مراوه تپه و پالیزان، دوفصلنامه مدیریت بحران، شماره ۶، صص ۴۴-۳۷.
- صادقلو، طاهره، حمیده محمودی و فهیمه جعفری، (۱۳۹۶)، تحلیل تاب آوری کسب و کارهای گردشگری در نواحی روستایی، مورد: حوزه نفوذ گردشگاهی شهر مشهد، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۶، ویژه نامه گردشگری روستایی، صص ۲۲-۱.
- عزتی، مرتضی، حسن حیدری و پروین مریدی، (۱۳۹۸)، برآورد تاثیر تحریم های اقتصادی بر اشتغال بخش کشاورزی، فصلنامه پژوهش ها و سیاست های اقتصادی، سال ۲۷، شماره ۹۱، صص ۳۲۲-۲۸۹.
- غیاثوند، ابوالفضل و فاطمه عبدالشاه، (۱۳۹۴)، مفهوم و ارزیابی تاب آوری اقتصادی ایران، فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی، سال ۱۵، شماره ۵۹، صص ۱۸۷-۱۶۱.
- فرزین، محمد رضا، عباس معمارنژاد و الهام غلامی، (۱۳۹۷)، بررسی آثار عوامل موثر بر تاب آوری اقتصادی در ایران و کشورهای منتخب: رویکردی بر روش داده های تابلویی با ضرائب متغیر، فصلنامه اقتصاد کاربردی، دوره ۸، شماره ۲۴، صص ۲۲-۱۳.
- فرجی دیزاجی، سجاد، فرزانه جاریانی و رضا نجارزاده، (۱۳۹۷)، تأثیر تحریم ها بر تجارت دوجانبه محصولات کشاورزی بین ایران و منطقه منا و کشورهای عضو اتحادیه اروپا، فصلنامه اقتصاد کشاورزی، دوره ۱۲، شماره ۲، صص ۶۹-۹۰.
- فعالجو، حمیدرضا و سید قاسم سید احمدی، (۱۳۹۴)، بررسی تاثیر بحران مالی جهانی بر طول دوران رکود اقتصادی در ایران، رهیافت مدل های دوره ای، فصلنامه روند، سال ۲۲، شماره ۷۲، صص ۱۰۴-۸۳.
- کازرونی، سید علیرضا و اوین خضری، (۱۳۹۷)، بررسی اثر تحریم های اقتصادی بر واردات کالاهای سرمایه ای، واسطه های و مصرفی ایران طی دوره ۱۳۹۲-۱۳۶۰، فصلنامه مجلس و راهبرد، سال ۲۵، شماره ۹۳، صص ۴۲۰-۳۹۳.
- کاظمی، داوود و علیرضا عندلیب، (۱۳۹۴)، ارزیابی مولفه های موثر تاب آوری اجتماعی سکونتگاه های روستایی در شرایط بحرانی، مجله مسکن و محیط روستا، شماره ۱۵۸، تابستان ۹۶، صص ۱۴۵-۱۳۱.
- کرباسی، علیرضا و میلاد امینی زاده، (۱۳۹۸)، بررسی عوامل موثر بر صادرات پسته ایران با اکید بر نقش تحریم های تجاری، فصلنامه تحقیقات اقتصاد کشاورزی، جلد ۱۲، شماره ۳، صص ۲۲-۱.
- مختاری هشی، حسین، (۱۳۹۴)، تاثیر تحریم های بین المللی بر عوامل قدرت ملی؛ با تاکید بر تحریم های شورای امنیت سازمان ملل بر علیه جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ۱۱، شماره ۲، صص ۱۷۳-۱۳۴.
- مروی، علی و افسانه شایسته، (۱۳۹۴)، اقتصاد تحریم، بررسی تحریم های اقتصادی در جهان، اقتصاد تحریم و پسا تحریم در ایران، انتشارات آرون، تهران.
- مصطفوی، سید مهدی، مهدی قائمی اصل و سید علی حسینی ابراهیم آباد، (۱۳۹۴)، بررسی رابطه علیت تحریم های اقتصادی، متغیرهای کلان اقتصادی و آلاینده های زیست محیطی در ایران، کاربرد رهیافت علیت سیائو، فصلنامه اقتصاد مقداری، دوره ۱۱، شماره ۱، صص ۱۲۸-۱۰۳.

- مفیدی چلان، مرتضی، حسین بارانی، احمد عابدی سروستانی، جواد معتمدی و علیرضا دربان آستانه، (۱۳۹۴)، تبیین شاخص های سنجش پایداری اقتصادی سامان های عرفی در مراتع ییلاقی، مطالعه موردی مراتع ییلاقی سهند، شهرستان مراغه، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۸، شمار ۳، صص ۱۷۱-۱۵۱.
- مهدیلو، علی و میرقائد رضایی، (۱۳۹۸)، برآورد اثرات تحریم های اقتصادی بر سطح قیمت ها در چارچوب تاب آوری اقتصادی؛ رهیافت پارامتر متغیر در زمان (tvp)، فصلنامه راهبرد اقتصادی، سال ۷، شماره ۲۶، صص ۵۰-۵.
- میکانیکی، جواد، شهربانو هادیان و محمود فال سلیمان، (۱۳۹۹)، تحلیل بهره وری منابع آب در اقتصاد روستایی مناطق خشک، مطالعه موردی: شهرستان درمیان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۹، شماره ۱ (پیاپی ۳۱)، صص ۱۴۹-۱۳۲.
- یاسوری، مجید، (۱۳۸۶)، مقدمه ای بر اقتصاد روستایی با تاکید بر بخش کشاورزی، انتشارات به نشر.
- یآوری گهر، فاطمه و فرشته منصوری موید، (۱۳۹۶)، مدیریت بحران در صنعت گردشگری، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، سال ۱۲، شماره ۴۰، صص ۴۰-۲۱.
- Akbarpouy roshan, narges, mehrbod, shirin, abbassi, Mohsen, (2015), **The Impacts of Economic Sanctions on Sustainable Development: Focusing on Labor**, Science Journal (CSJ), Vol. 36, No: 3, PP 3458- 3476
- Aghazadeh, mahdieh, (2014), **international sanctions and their impacts on irans economy**, international journal of economics and financestudies, Vol 6, No 2, ISSN: 1309-8055, PP 25-41
- Alter, Rolf, (2014), **innovation and modernising the rural economy**, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), pp 1-12
- AWM Startegy Team. (2010). **Community Economic Resilience Index**. Advantage West Midlands.
- Berkes, F., & Ross, H. (2013). **Community resilience: toward an integrated approach**. Society & Natural Resources, Vol 26, Issue 1, PP 5-20.
- Briguglio, Lino, Cordina, Gordon, Farrugia, Nadia, Vella, Stephanie, (2008), **Economic vulnerability and resilienc**, concepts and measurements (Research paper No.2008/55). Helsinki: UNU-WIDER.20-1
- Bruneau, Michel, chang, Stephanie E, eguchi, Ronald T, lee, George C, rourke, Thomas D, reinhorn, Andrei M, shinozuka, masanobu, Tierney, Kathleen, Wallace, William alan, winterfedt, detlof von, (2003), **A framework to quantitatively assess and enhance the seismic resilience of communities**, Earthquake Spectra, Vol. 19, 733-752
- Costin, Lenuta.a, (2014), **Impact of the National Economy restructuring on the Rural Developmen**, Realities and Perspectives for Romania, Vol. 5, No. ISSN – 2285 – 6803; ISSN – L – 2285 – 6803, pp. 13-19
- Chambers, R, and Conway, G.R, (1992), **sustainable rural livelihoods: practical concepts for the 21 st century**. IDS Discussion Paper No, 296: IDS, Brighon
- Chia Sui, H. (2011). **Resilience in Space: Anexperimental analysis of resilience in urban floodmanagement in the Taipei Basin**, Lund University.1-47
- Cristian Gherhes & Tim Vorley & Nick Williams,(2018), **Entrepreneurship and local economic resilience: the impact of institutional hysteresis in peripheral places**, Small Business Economics, Volume 51, Issue 3, pp. 577-590

- Devlin, Edward S,(2007), **Crisis Management Planning and Execution**, Auerbach Publications,New York, [https://doi.org/ 10.1201/9780203485897](https://doi.org/10.1201/9780203485897)
- Driscoll, Dylan O, (2017), **Impact of Economic sanctions on poverty and economic growth**, K4D Helpdesk Report. Brighton, UK: Institute of Development Studies
- Feghe, Ali, zarouni, Zahra, (2016), **The Impact of Sanctions on the Economy of Iran**, International Journal of Resistive Economics, vol. 4, issue 1, 84-99
- Daianu, Daniel, (2004), **Aspects of Bankruptcy in the Romanian economy**, European Institute of Romania, study 8, 1- 82
- Forgette, Richard and Mark Van Boening (2009). **Measuring and Modeling Community Resilience: SERP and Dy ME**, For Internal Distribution Only. Final SERRI/DHS distribution review pending.10/01/2009
- Folke, C, (2006), **Resilience: The emergence of a perspective for social ecological systems analyses**, Global Environmental Change 16, 3, 253-267
- Giudice, G, Hanson.j, Kontolemis. Z, (2017), **Economic Resilience in EMU**, Quarterly Report on the Euro Area, 17/2- 9- 15
- Godschalk, D, (2003), **Urban hazard mitigation: Creating resilient cities**, Natural Hazards Review, Vol. 4,136-143
- Heijman, W, Hagelaar, G., & Heide, M. (2007). **Rural resilience as a new development concept**. Paper presented at the Development of agriculture and rural areas in Central and Eastern Europe. 100th seminar of the EAAE. Novi Sad, Serbia, 383- 396
- Hill, Edward, Travis St. Clair, Howard Wial, Harold Wolman, Patricia Atkins, Pamela Blumenthal, Sarah Ficenec, Alec Friedhoff, (2010), **Economic shocks and regional economic resilience**, Brookings Institution Press, Vol. 9780815722854, pp. 193-274
- Holling, C. S, (1973) **Resilience and stability of ecological systems**, Annual Review of Ecology and Systematic, 4, 1-23
- Juntao Tan, Kevin Lo, Fangdao Qiu, Wenxin Liu, Jing Li, Pingyu Zhang, (2017), **Regional Economic Resilience: Resistance and Recoverability of Resource-Based Cities during Economic Crises in Northeast China**, sustainability,9,2136
- Kirman, Alan, (2010), **The economic crisis is a crisis for economic theory**, CESifo Economic Studies, Vol. 56, 4/2010, 498–535
- Klein, R.J. and Thomalla, F. (2003). **Resilience to natural hazards: how useful is this concept?** Environmental Hazards, 5 (1-2), 35-45.
- Kokabisghi, fatemeh, (2018), **Assessment of the Effects of Economic Sanctions on Iranians' Right to Health by Using Human Rights Impact Assessment Tool: A Systematic Review**, Int J Health Policy Manag, 7(5), 374–393
- Leeuw, Van der., S.E. and Leygonie, C.A. (2000). **A long term perspective on resilience in socio natural systems**. Paper presented at the workshop on System shocks-system resilience, Sweden, Abisko, 22-26 May.
- Ling Chen, Tzu, Cheng, Hung wen,(2020), **Applying traditional knowledge to resilience in coastal rural villages**, International Journal of Disaster Risk Reduction Volume 47, 101564
- Lomboy, Cristopher.G, Belinario, Flora, Pomeroy, Robert. S, Pedrajas, Joey, Sanchez Tirona, Raquel, Box, Stephen. J, Domondon, Paolo Roberto, Ramirez Kristine, Balbido,(2019), **Building household economic resilience to secure a future for near shore fishers in the Philippines**, Marine Policy, Volume 99, 334-342

- Lucinda David, (2018), **Agency and resilience in the time of regional economic crisis**, European Planning Studies, VOL. 26, NO. 5, 1041–1059
- Niemimaa, Marko, Jarvelainen, Jonna, Heikkila, Marikka, Heikkila, Jukka,(2019), **Business continuity of business models: Evaluating the resilience of business models for contingencies**, International Journal of Information Management, Volume 49, December, 208-216
- Malloy, M, (1990), **Economic Sanctions and US Trade**, Fordham International Law Journal, volume 14, Issue 3, 866- 873
- Masys, A. J. (2015), **Disaster Management: Enabling Resilience**: Springer International Publishing
- Matthias, Neuenkirch, Florian, Neumeier, (2015), **Always affecting the wrong people? The impact of US sanctions on poverty**, Joint Discussion Paper Series in Economics, No. 10, 1-17
- Pearson, C & Clair, J (1998). "**Reframing crisis management**", Academy of Management Review, vol 18, No 46, 59-76
- Paton, Douglas, Johnston, dauid, (2001), **Disasters and communities: vulnerability, resilience and preparedness**, Disaster prevention and management, volume 10, number 4, 277- 270
- Pendall Rolf, Kathryn A. Foster, Cowell, Margaret, (2010), **Resilience and Regions: Building Understanding of the Metaphor**, in Cambridge Journal of Regions Economy and Society 3(1):71-84
- Ron, Martin, (2012), **Regional Economic Resilience, Hysteresis and Recessionary Shocks**, *Journal of Economic Geography*, Volume 12, Issue 1, Pages 1–32
- Rose, Adam, (2004) "**Defining and measuring economic resilience to disasters**", Disaster Prevention and Management: An International Journal, Vol. 13 Issue: 4, pp.41-54
- Sondermann, David, (2018), **Towards More Resilient Economies: The role of well-functioning economic structures**, Journal of Policy Modeling, Volume 40, Issue 1, Pages 97-117
- Smeets, marten, (2018), **can economic sanctions be effective?** WTO Staff Working Paper ERSD-03, 1- 19
- Tyll, L., Pernica, K., & Arltová, M. (2018). **The impact of economic sanctions on Russian economy and the RUB/USD exchange rate**. Journal of International Studies, 11(1), 21-33
- World, B. (2013), **Building urban resilience: principles, tools and practice**. Washington, D.C: World Bank, 1-178
- World Bank Group, (2017), **Iran Economic Monitor Oil-driven recovery**, DC 20433, 1- 43.